

The Shadow of the Mother Tongue on Understanding the Revelation Text: A Hermeneutical Challenge in Contemporary Persian Exegeses

Sajjad Mohammadfam ¹

1. Corresponding Author, Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Faculty of Theology, Azarbaijan shahid madani university, Tabriz, Iran. Email: ac.mohammadfam@azaruniv.ac.ir

Article Info

Article type:
Research Article

Received: 21 August 2025
Revised: 20 September 2025
Accepted: 27 October 2025
Available Online: 29 October 2025

Keywords:

Exegesis Studies;
Cognitive Semantics;
Semantic Shift;
Hermeneutics;
Loanwords; Barāah;
Majnūn.

Abstract

The historical interaction between the language of the Quran (Arabic) and the Persian language has led to extensive lexical borrowing and profound semantic shifts in the target language, creating a serious challenge for Persian-speaking exegetes. This research, employing an interdisciplinary approach combining cognitive semantics and critical translation studies, argues that these loanwords act as "cognitive-semantic traps" and lead to a hermeneutical displacement in understanding the Quranic text. The present article aims to model this mechanism and, through qualitative analysis of ten contemporary Persian exegeses, examines two highly challenging loanwords—*barī*/*barāah* "(to be quit/acquittal) and *thajnūn* "(possessed by jinn/mad)—as case studies. The findings show that in the case of *barāah*, "the 'covenantal disengagement framework' (denoting a legal-political act in the era of revelation) has been reduced in the Persian context to an 'affective prototype' (meaning hatred and disgust). In the case of *thajnūn*, "the 'cultural-epistemological framework' of the era of revelation (debate over the source of revelation: God or jinn) has been completely replaced by the modern medical-pathological framework" (meaning clinical insanity). The analysis of the exegeses reveals three typological approaches (substitutive-customary, eclectic-hesitant, and lexicographical-conservative) and demonstrates that the strategy of 'unconscious domestication' is the dominant pattern in confronting these traps. This research concludes that the exegete's mother tongue is not a transparent tool but a powerful prejudice (pre-understanding) that can systematically shape the interpretive process. Accordingly, the article emphasizes the necessity of active hermeneutical consciousness in exegetical studies to safeguard the authenticity of the meaning of revelation.

Cite this article: Mohammadfam, S. (2026). The Shadow of the Mother Tongue on Understanding the Revelation Text: A Hermeneutical Challenge in Contemporary Persian Exegeses. *Quranic Doctrines*, 23(43), 39-78. <https://doi.org/10.30513/qd.2025.7362.2625>

© The Author(s). Publisher: Razavi University of Islamic Sciences.

Extended Abstract

Introduction

The historical dialogue between the language of revelation (Arabic) and the Persian language has given rise to the rich phenomenon of "lexical borrowing". These loanwords have undergone extensive semantic shifts—including specification, generalization, or displacement—within the target language. Although this transformation is natural in historical linguistics, it creates a fundamental epistemological challenge in hermeneutical studies; because, in Gadamer's terms, the linguistic and cultural "prejudices" (pre-understandings) of the exegete become a determining factor in the process of understanding the source text. The central problem of this research is that transformed loanwords act as "cognitive-semantic traps" for Persian-speaking exegetes. In these subtle slippages, the exegete's mind involuntarily falls under the dominance of the "customary spontaneous understanding" of the mother tongue and distances itself from "etymological, text-oriented investigation". This process, analogous to the phenomenon of "domestication" in translation studies, leads to a profound "hermeneutical displacement"; such that the meaning produced in the exegesis originates more from the mental-customary space of the target language than from the historical context of the era of revelation. This research, adopting an interdisciplinary approach between cognitive semantics and critical translation studies, draws on "semantic frame theory" and "prototype theory" to show how the knowledge frames of the target language marginalize the original meaning of the text. Accordingly, the performance of ten contemporary Persian exegeses in confronting two challenging words—"barāah" and "majnūn"—is subjected to critical analysis. The fundamental research questions focus on the mechanism of these traps, the hermeneutical consequences of the transformation of the audience's understanding, and the typology of the exegeses' performance in preserving semantic fidelity. Aiming to enhance "hermeneutical consciousness", this article highlights the necessity of paying attention to the unavoidable influences of the mother tongue on the interpretive process and presents an analytical model for critically evaluating these slippages to clarify the boundary between text-oriented meaning and domesticated meaning.

Method

This qualitative and interdisciplinary research, with an analytical-descriptive nature, focuses on analyzing cognitive and hermeneutical mechanisms. The theoretical framework rests on two pillars:

1. Cognitive Semantics: Using "semantic frame theory", the opposition between mental knowledge structures (e.g., "mental illness" in Persian versus "supernatural influence" in Quranic Arabic for the word majnūn) is analyzed. Also, based on "prototype theory", the dominance of contemporary meaning (e.g., disgust for barāah) as the exegete's mental prototype and the marginalization of original meanings are examined.
2. Critical Translation Studies: By conceiving exegesis as "intralingual trans-

lation", Venuti's dichotomy of "domestication" and "foreignization" is used to analyze the dominance of target language meaning over the source language (unconscious domestication).

Corpus and Case Studies: Ten contemporary Persian exegeses and the words "barāah" (acquittal) and "majnūn" (mad/possessed) (due to their high frequency and documented semantic shift) constitute the main case studies.

Data Analysis Process: This process includes three stages: reconstructing the semantic field in the source language (Classical Arabic), documenting the common meaning in the target language (Contemporary Persian), and comparative-typological analysis of the exegetes' performance. Finally, the exegetes' explanations are compared with both source and target fields, and the hermeneutical consequences of each choice are critically analyzed.

Results

Case Study: "Barī/Barāah" (To be quit / Acquittal)

The Semitic and Arabic root b-r-ʾ is based on two meanings: "creation" and "separation/disengagement". In the pre-Islamic and Quranic context, "barāah" was a legal-social act of cutting ties and relinquishing responsibility (objective disengagement), not merely an emotional reaction. Quranic evidence (Q 54, Q 24, Q 12) confirms that this word in the era of revelation was considered an "action" or "state of legal immunity".

Upon transfer to Persian, this word underwent "emotionalization", and its spontaneous meaning was reduced to "hatred and disgust". According to prototype theory, "hatred" has replaced the "covenantal disengagement frame". Analysis of contemporary exegeses reveals three approaches:

1. Substitutive-Customary (e.g., Tafsīr-i Nimūnah): Complete domestication and reduction of a structural concept to a personal feeling, leading to semantic reductionism.
2. Eclectic-Hesitant (e.g., Tafsīr-i Nūr): Simultaneous presentation of "separation" and "hatred" without prioritization, generating hermeneutical ambiguity.
3. Lexicographical-Conservative (e.g., Tafsīr-i Ravesh): Resistance to the target language and reconstruction of the "disengagement" frame (foreignization) to preserve semantic fidelity.

The dominance of the first two types indicates the dominance of the mother tongue over the exegetes' understanding, although the third type proves the possibility of overcoming this cognitive trap.

Case Study: "Majnūn" (Possessed by jinn / Mad)

The Semitic root g-n-n conveys the concept of "covering and concealing". In the pre-Islamic context, the accusation of "majnūn" against the Prophet was not clinical insanity but an attempt to attribute the source of revelation to jinn (like poets and soothsayers). Quranic verses show that this accusation was raised in connection with the rhetorical power of revelation, and the main debate was over the "source of inspiration" (divine or jinn).

In Persian, "majnūn" has traversed a path from mystical ecstasy to "medicalization", and today it is synonymous with "clinical madman". This modern prototype has covered the epistemological frame of the era of revelation. Analysis of contemporary exegeses shows three approaches:

1. Substitutive-Customary (dominant): Exegetes who translate as "divaneh" (mad) commit anachronism and reduce a theological-verbal debate to an accusation of mental health.
2. Eclectic-Hesitant: Exegetes who are aware of the lexical root (covering of intellect) but fail to reconstruct its connection to the cultural context (jinn-possession).
3. Lexicographical-Conservative (exception): Exegetes (e.g., Tafsīr-i Nūr) who, by choosing the word "jinn-zadeh" (jinn-struck), achieve an accurate reconstruction of the original frame and "foreignization".

The results prove that the deep semantic gap between the two languages intensifies the risk of the "cognitive trap", and overcoming it requires hermeneutical and historical consciousness beyond mere lexical knowledge.

Conclusions

This research has proven that the exegete's mother tongue is not a neutral tool but a systematic "prejudice" (pre-understanding) that can restrict or distort the understanding of the sacred text. The "cognitive-semantic traps" resulting from the shift of loanwords have led to a phenomenon we call "hermeneutical reductionism"; where the complex legal and theological concepts of revelation are digested within the emotional and pathological norms of the target language.

This article emphasizes the necessity of active "hermeneutical consciousness" and suggests that contemporary exegetes, to safeguard the authenticity of meaning, should adopt a "foreignization" strategy and consciously resist the prototypes of their mother tongue. The theoretical contribution of this research is the provision of a model for critiquing exegeses based on cognitive linguistics, which can also be applied in translation studies of the Holy Quran.

Author Contributions

The corresponding author (Sajjad Mohammadfam) alone undertook all stages of the research, including conceptualization, methodology design, data extraction from the ten exegeses, etymological analysis of Semitic roots, and writing the final manuscript.

Data Availability Statement

All sources used are cited in the references. No new empirical data were generated.

Acknowledgements

The author extends his sincere gratitude to the esteemed reviewers and the editorial team for their valuable efforts.

Ethical Considerations

In this research, the principles of honesty in quoting from exegeses and lexical sources have been fully observed. Furthermore, any unscientific bias in critiquing the views of exegetes has been avoided, and the research has no ethical conflict with any individuals or institutions.

Funding

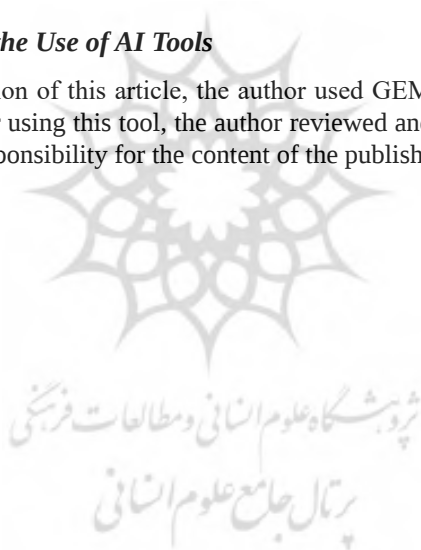
This research was conducted at the author's personal expense and received no external financial support from any public or private institutions.

Conflict of Interest

The author declares that there is no conflict of interest regarding the writing of this article.

Declaration on the Use of AI Tools

In the preparation of this article, the author used GEMINI 3 to assist in writing the initial draft. After using this tool, the author reviewed and edited the generated content and takes full responsibility for the content of the published work.

سایه زبان مادری بر فهم متن وحی؛ چالشی هرمنوتیکی در تفاسیر معاصر فارسی

سجاد محمدفام¹

۱. نویسنده مسئول، استادیار، گروه علوم قرآن و حدیث، دانشکده الهیات، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز، ایران.
رایانامه: ac.mohammadfam@azaruniv.ac.ir

چکیده

تعامل تاریخی زبان قرآن (عربی) و زبان فارسی منجر به وام‌گیری گسترده واژگانی و تحولات معنایی عمیقی در زبان مقصد شده است که چالشی جدی برای مفسران فارسی‌زبان ایجاد می‌کند. این پژوهش با رویکردی میان‌رشته‌ای متشکل از معناشناسی شناختی و مطالعات ترجمه انتقادی، استدلال می‌کند که این وام‌واژگان به مثابه «تله‌های شناختی - معنایی» عمل می‌کنند و به «جابه‌جایی هرمنوتیکی» در فهم متن قرآن منجر می‌شوند. مقاله حاضر با هدف مدل‌سازی این سازوکار و از طریق تحلیل کیفی عملکرد ده تفسیر معاصر فارسی، دو وام‌واژه پرچالش «بریء/برائت» و «مجنون» را به عنوان مطالعات موردی بررسی می‌کند. یافته‌ها نشان می‌دهد که در مورد «برائت»، «چارچوب انقطاع عهدی» (دلالیت برکنش حقوقی - سیاسی در عصر نزول) در بستر زبان فارسی به «سرنمونه عاطفی» (به معنای بی‌زاری و نفرت) تقلیل یافته است. در مورد «مجنون»، «چارچوب فرهنگی - باورشناختی» عصر نزول (منازعه بر سر منشأ وحی: خدا یا جن) به طور کامل جای خود را به «چارچوب طبّی - آسیب‌شناختی» مدرن (به معنای دیوانگی بالینی) داده است. تحلیل عملکرد تفاسیر، سه رویکرد گونه‌شناسانه (جایگزینی - عرفی، التقاطی - مردد، و فقه‌اللغوی - محافظه‌کار) را آشکار ساخته است و اثبات می‌کند که استراتژی «بومی‌سازی ناخودآگاه» الگوی غالب در مواجهه با این تله‌هاست. این پژوهش نتیجه می‌گیرد که زبان مادری مفسر، نه ابزاری شفاف، بلکه یک «پیش‌فهم» قدرتمند است که می‌تواند فرایند تفسیر را به صورت نظام‌مند صورت‌بندی کند. بر همین اساس، مقاله بر ضرورت «هشیاری هرمنوتیکی» فعال در مطالعات تفسیری، به منظور صیانت از اصالت معنای وحی، تأکید می‌ورزد.

استناد: محمدفام، سجاد. (۱۴۰۵). سایه زبان مادری بر فهم متن وحی؛ چالشی هرمنوتیکی در تفاسیر معاصر فارسی. آموزه‌های قرآنی، ۲۳(۴۳)، ۷۸-۳۹.

<https://doi.org/10.30513/qd.2025.7362.2625>

اطلاعات مقاله

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۴/۳۰

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۴/۶/۱۹

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۸/۵

تاریخ انتشار برخط: ۱۴۰۴/۸/۱۹

کلیدواژه‌ها

تفسیرپژوهی، معناشناسی شناختی، تحول معنایی، هرمنوتیک، وام‌واژگان، برائت، مجنون.

مقدمه

گفت‌وگوی تاریخی میان زبان وحی (عربی) و زبان‌های فرهنگ مقصد، به‌ویژه زبان فارسی، یکی از پویاترین و در عین حال پیچیده‌ترین عرصه‌های مطالعات قرآنی و زبان‌شناسی تماسی^۱ به شمار می‌رود. این تعامل دوسویه که در بستر آن هزاران تفسیر، ترجمه و اثر پژوهشی به زبان فارسی خلق شده، صرفاً یک فرایند انتقال مکانیکی مفاهیم نبوده، بلکه منجر به پدیده‌ای غنی و چندوجهی به نام «وام‌گیری واژگانی»^۲ گشته است (Hock, 1991, p. 380). این وام‌واژه‌ها ضمن تزریق به بدنه زبان فارسی و غنا بخشیدن به آن، خود نیز در این بستر جدید، حیات معنایی تازه‌ای یافته و در طول زمان دچار تحولات معنایی^۳ قابل توجهی شده‌اند؛ فرایندی که مطالعه آن مستقیماً در حوزه زبان‌شناسی تاریخی قرار می‌گیرد و شامل تخصیص^۴، تعمیم^۵ یا جابه‌جایی کامل معنایی^۶ است (Campbell, 2013, pp. 245-249). این پدیده هرچند از منظر زبان‌شناسی تاریخی امری طبیعی و مورد انتظار است، اما در حوزه مطالعات هرمنوتیکی متن مقدس، یک چالش اساسی و معرفت‌شناختی ایجاد می‌کند. این چالش مستقیماً ذهن مفسر بومی زبان را در مقام فهم و تبیین متن مبدأ هدف قرار می‌دهد و به تعبیر هانس-گئورگ گادامر، «پیش‌داوری‌ها»^۷ یا «پیش‌فهم»‌های زبانی و فرهنگی مفسر را به عنصری تعیین‌کننده در فرایند فهم بدل می‌سازد (Gadamer, 1989, p. 277).

مسئله محوری این پژوهش از این نقطه آغاز می‌شود که وام‌واژگان قرآنی که در زبان فارسی دچار تحول معنایی شده‌اند، به مثابه «تله‌های شناختی - معنایی»^۸ برای مفسران فارسی‌زبان عمل می‌کنند. منظور از «تله‌های شناختی - معنایی»، لغزشگاه‌هایی ظریف و ناخودآگاه

۱. زبان‌شناسی تماسی (Contact Linguistics) شاخه‌ای از زبان‌شناسی است که به مطالعه پیامدهای زبان‌شناختی ناشی از تعامل گروه‌های زبانی مختلف با یکدیگر می‌پردازد. این حوزه تحولاتی را تحلیل می‌کند که در واژگان، دستور و نظام معنایی زبان‌ها در نتیجه برخورد زبانی رخ می‌دهد. پدیده‌هایی نظیر وام‌گیری واژگانی (loanwords)، جابه‌جایی کد (code-switching)، هم‌گرایی زبانی (convergence)، و جابه‌جایی‌های معنایی (semantic shift) از جمله مهم‌ترین موضوعات مورد بررسی در این رشته‌اند. این رویکرد بر این باور است که عوامل اجتماعی و فرهنگی نقش بسزایی در شکل‌گیری و میزان تأثیرپذیری زبان‌ها از یکدیگر ایفا می‌کنند (Thomason, 2001).

2. Lexical Borrowing

3. Semantic Shift

4. Specialization

5. Generalization

6. Displacement

7. prejudices

8. Cognitive-Semantic Traps

در فرایند فهم و تفسیر است که در آن، ذهن مفسر، علی‌رغم تسلط بر زبان عربی، به صورت غیرارادی و تحت سیطرهٔ معنای رایج و معاصر وام‌واژه در زبان مادری خود قرار می‌گیرد. این سیطره که از آن با عنوان «فهم تبادری عرفی»^۹ یاد می‌شود، به معنای نخستین و رایج‌ترین معنایی است که یک واژه در اذهان گویشوران زبان فارسی در زمان حال متبادر می‌سازد. این فهم عرفی مفسر را از «کاوش ریشه‌شناختی متن محور»^{۱۰} باز می‌دارد. «کاوش ریشه‌شناختی متن محور» رویکردی است که در آن، معنای یک واژه نه بر اساس درک معاصر در زبان مقصد، بلکه با بازگشت به ریشه‌های باستانی آن در زبان سامی، بررسی کاربردهای آن در ادبیات عربی پیش از اسلام، و تحلیل دقیق آن در بستر سیاقی آیات قرآن و تفاسیر قرون اولیهٔ اسلامی بازسازی و فهم می‌شود.

این فرایند شباهت بسیاری به پدیدهٔ «بومی‌سازی»^{۱۱} در مطالعات ترجمه دارد که در آن، مترجم ناآگاهانه یا آگاهانه متن بیگانه را در چارچوب‌های فرهنگی و زبانی زبان مقصد بازنویسی می‌کند (Venuti, 2008, p. 15). این امر صرفاً خطای ساده لغوی نیست، بلکه می‌تواند به یک «جابه‌جایی هرمنوتیکی»^{۱۲} عمیق منجر شود. منظور از «جابه‌جایی هرمنوتیکی»، تغییری بنیادین در افق فهم مفسر است، به این معنا که معنای تولیدشده در تفسیر، بیش از آن‌که ریشه در سیاق تاریخی - متنی عصر نزول و دلالت‌های اصیل قرآنی داشته باشد، از فضای ذهنی - عرفی زبان مقصد نشئت می‌گیرد. این پژوهش با اتخاذ رویکردی میان‌رشته‌ای که معناشناسی شناختی^{۱۳} و مطالعات ترجمهٔ انتقادی^{۱۴} را به هم پیوند می‌زند، درصدد است تا این فرایند را مدل‌سازی کند. ما با بهره‌گیری از مفاهیمی چون «نظریهٔ چارچوب‌های معنایی»^{۱۵} که بر اساس آن، واژگان چارچوب‌های دانشی خاصی را فعال می‌کنند (Fillmore, 1982)، و «نظریهٔ

9. Vernacular Prototypical Understanding

10. Text-Centered Etymological Inquiry

11. Domestication

12. Hermeneutical Displacement

13. Cognitive Semantics

14. Critical Translation Studies

15. Frame Semantics

سَر نمونه‌ها»^{۱۶} که به نقش نمونه‌های اولیه و رایج یک مقوله در ذهن می‌پردازد (Rosch, 1975)، نشان خواهیم داد که چگونه چارچوب معنایی یک وام‌واژه در زبان فارسی، چارچوب اصلی آن را در متن قرآن به حاشیه می‌راند یا جایگزین می‌کند. بر این اساس، عملکرد ده تفسیر برجسته معاصر فارسی در مواجهه با دو وام‌واژه پربسامد و پرچالش «بریء/ برأت» و «مجنون» به عنوان دو نمونه مطالعاتی مورد تحلیل انتقادی قرار خواهد گرفت.

از این رو پرسش‌های اصلی پژوهش حاضر به شرح زیر قابل صورت‌بندی است:
سازوکار «تله شناختی - معنایی» در مواجهه مفسران فارسی زبان با وام‌واژگان قرآنی که دچار تحول معنایی شده‌اند، چگونه عمل می‌کند؟

این لغزش معنایی چه «پیامدهای هرمنوتیکی» مشخصی در تبیین آیات قرآن بر جای می‌گذارد و چگونه فهم مخاطب از متن را دگرگون می‌سازد؟

طیف عملکرد تفاسیر معاصر در مواجهه با این چالش چگونه قابل «گونه‌شناسی» است و کدام رویکردها به حفظ امانت معنایی متن مبدأ نزدیک‌تر شده است و کدام یک بیشترین تأثیر را از زبان مقصد پذیرفته‌اند؟

این مقاله با پاسخ به این پرسش‌ها نه تنها به دنبال شناسایی و تحلیل یک پدیده زبان‌شناختی در حوزه تفسیر پژوهی است، بلکه می‌کوشد ضرورت «هشیاری هرمنوتیکی»^{۱۷} را که گادامر آن را شرط لازم برای فهم صحیح می‌داند (Gadamer, 1989, p. 277)، در قبال تأثیرات اجتناب‌ناپذیر زبان مادری بر فرایند تفسیر برجسته سازد و مدلی تحلیلی برای ارزیابی انتقادی این پدیده ارائه دهد.

در باب پیشینه تحقیق، اگرچه تاکنون پژوهشی که به صورت مستقیم به مدل‌سازی پدیده «تله‌های شناختی - معنایی» و پیامدهای «جابه‌جایی هرمنوتیکی» ناشی از تأثیر زبان مادری بر فرایند تفسیر فارسی بپردازد، صورت نگرفته است، اما هریک از وام‌واژگان مورد مطالعه در این مقاله، پیش‌تر در قالب تحقیقات مستقل مورد توجه قرار گرفته‌اند. برای مثال، واژه «مجنون» در مطالعات متعددی، به‌ویژه از منظر تاریخی - لغوی و با تأکید بر معنای آن در بستر فرهنگ جاهلی و قرآن تحلیل شده است (برای نمونه نک: اسماعیل زاده، ۱۳۹۴؛ طیب حسینی و شریفی نسب، ۱۳۹۵).

16. Prototype Theory

17. Hermeneutical Awareness

همچنین دربارهٔ واژهٔ «برائت» نیز مطالب فراوانی در تفاسیر و مقالات به صورت موردی یا ضمنی مطرح گردیده است که به ابعاد معنایی و کاربردهای آن پرداخته‌اند (برای مثال نک: مستفید، ۱۳۹۳، ص. ۲۳۴). پژوهش حاضر با بهره‌گیری از این دستاوردها، در پی آن است تا با رویکردی نوین و میان‌رشته‌ای، به جای پرداختن به معنای صرف این واژگان، سازوکارهای شناختی - هرمنوتیکی حاکم بر فهم آن‌ها در تفاسیر معاصر فارسی را واکاوی کند و مدل تحلیلی خود را ارائه دهد.

۱. روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش بر مبنای رویکردی کیفی استوار است که ماهیتی تحلیلی - توصیفی و میان‌رشته‌ای دارد. هدف نه صرفاً گردآوری و توصیف داده‌ها، بلکه تحلیل سازوکارهای شناختی و هرمنوتیکی حاکم بر آن‌هاست. برای نیل به این مقصود، از یک چارچوب نظری ترکیبی و یک فرایند تحلیل نظام‌مند بهره گرفته شده است.

۱-۱. چارچوب نظری

شالودهٔ نظری این تحقیق بر دو ستون اصلی بنا شده است:

الف) معناشناسی شناختی: این رویکرد زبان را نه به عنوان نظام انتزاعی، بلکه به مثابهٔ جزئی جدایی‌ناپذیر از شناخت انسان بررسی می‌کند (Evans & Green, 2006, p. 5). دو نظریهٔ کلیدی از این حوزه ابزار تحلیلی اصلی ما را تشکیل می‌دهند:

■ **نظریهٔ چارچوب‌های معنایی:** بر اساس این نظریه، معنای واژگان صرفاً در ارتباط با یک «چارچوب» یا ساختار دانشی پیش‌فرض قابل فهم است که در ذهن گویشوران یک زبان وجود دارد (Fillmore, 1982). این پژوهش نشان خواهد داد که چگونه واژهٔ «مجنون» در ذهن فارسی‌زبان امروز، چارچوب «بیماری روانی»^{۱۸} را فعال می‌کند، درحالی‌که در بافت قرآنی، چارچوب «تأثیر فراطبیعی»^{۱۹} را فرا می‌خواند. تقابل این دو چارچوب، هستهٔ اصلی «تلهٔ شناختی» را تشکیل می‌دهد.

■ **نظریهٔ سرنمونه‌ها:** این نظریه بیان می‌دارد که مقولات معنایی در ذهن، دارای اعضای مرکزی

18. Mental Illness Frame

19. Supernatural Influence Frame

یا «سرنمونه»^{۲۰} هستند که بهترین نماینده آن مقوله محسوب می‌شوند (Rosch, 1975). فرضیه ما این است که معنای رایج و معاصر یک وام‌واژه در زبان فارسی (مثلاً «بیزاری و نفرت» برای «برائت»)، به سرنمونه ذهنی برای مفسر تبدیل شده و سایر معانی دقیق‌تر و متن‌محورتر را که در زبان مبدأ وجود داشته، به حاشیه رانده است.

ب) **مطالعات ترجمه انتقادی:** از آنجاکه تفسیر خود نوعی «ترجمه درون‌زبانی»^{۲۱} یا «ترجمه بین‌زبانی»^{۲۲} است (Jakobson, 2012, p. 127)، می‌توان از ابزارهای نظری این حوزه برای تحلیل آن بهره برد. به‌طور خاص، دوگانه «بومی‌سازی»^{۲۳} و «بیگانه‌سازی»^{۲۴} که لازنس ونوتی مطرح می‌کند، برای تحلیل عملکرد مفسران بسیار کارآمد است. رویکرد «بومی‌سازی»، متن بیگانه را به هنجارهای فرهنگی و زبانی زبان مقصد نزدیک می‌کند، درحالی‌که رویکرد «بیگانه‌سازی» تلاش دارد تا بیگانگی و خصلت متمایز متن مبدأ را حفظ نماید (Venuti, 2008, p. 15). در این پژوهش، غلبه معنای فارسی بر معنای قرآنی به‌عنوان یک رویکرد «بومی‌سازی ناخودآگاه» تحلیل خواهد شد.

۲-۱. انتخاب پیکره و نمونه‌های مورد مطالعه

الف) **پیکره تفسیری:** ده تفسیر معاصر فارسی بر اساس سه معیار اصلی انتخاب شده‌اند: (۱) تأثیرگذاری و گستره مخاطبان (مانند تفاسیر نمونه و نور؛ ۲) قدمت و نمایندگی دوره‌های مختلف معاصر (از تفاسیر اوایل قرن تا تفاسیر دهه‌های اخیر؛ و ۳) تنوع در رویکردهای تفسیری (شامل رویکردهای روایی، اجتماعی، فلسفی و ادبی) تا نشان داده شود که آیا پدیده مورد بحث، از روش‌شناسی خاصی فراتر می‌رود یا خیر.

ب) **نمونه‌های واژگانی:** واژگان «بریء / برائت» و «مجنون» به‌عنوان دو مطالعه موردی انتخاب شدند، زیرا از اهمیت کلامی، بسامد بالا، و تحول معنایی واضح و مستند برخوردارند.

۳-۱. فرایند تحلیل داده‌ها

تحلیل داده‌ها در سه مرحله نظام‌مند صورت خواهد پذیرفت:

20. Prototype

21. Intralingual Translation

22. Interlingual Translation

23. Domestication

24. Foreignization

■ بازسازی میدان معنایی در زبان مبدأ؛ با تکیه بر معتبرترین منابع لغت‌شناسی عربی کلاسیک و تفاسیر متقدم، میدان معنایی اصلی و ابعاد مختلف هر واژه در بافت قرآنی استخراج و بازسازی می‌شود.

■ تحلیل میدان معنایی در زبان مقصد؛ با استفاده از فرهنگ‌های مرجع زبان فارسی، معنای رایج، تبادری و معاصر هر واژه در فارسی مستندسازی می‌شود.

■ تحلیل تطبیقی و گونه‌شناسی عملکرد مفسران: در این مرحله، تبیین ارائه‌شده هریک از ده مفسر برای آیات حاوی این واژگان، با هر دو میدان معنایی (مبدأ و مقصد) مقایسه می‌شود. سپس بر اساس یک گونه‌شناسی تحلیلی، عملکرد آن‌ها طبقه‌بندی می‌گردد و پیامد هرمنوتیکی هر انتخاب تفسیری مورد تحلیل انتقادی قرار می‌گیرد.

۲. یافته‌ها و تحلیل

این بخش به تحلیل انتقادی عملکرد تفاسیر منتخب در مواجهه با دو وام‌واژه «بریء/ براءت» و «مجنون» می‌پردازد.

۱-۲. مطالعه موردی اول: «بریء/ براءت»

۱-۱-۲. بازسازی میدان معنایی در زبان مبدأ (عربی قرآنی)

برای فهم دقیق و اصیل واژگان «بریء/ براءت» در متن قرآن، بازسازی میدان معنایی آن از طریق یک کاوش ریشه‌شناختی - تاریخی امری ضروری است. این فرایند از ریشه‌های باستانی سامی آغاز شده، از بستر ادبیات عربی پیش از اسلام عبور کرده است و در نهایت، در کانون توجه لغت‌شناسان و مفسران قرون اولیه اسلامی تبلور می‌یابد.

ریشه سامی سه حرفی «ب-ر-ء/ ب-ر-ر» یکی از ریشه‌های کهن است که حامل یک دوگانگی معنایی در زبان‌های مختلف این خانواده می‌باشد. این دوگانگی کلید فهم تحولات بعدی این واژه است:

معنای خلقت و ایجاد: در بسیاری از زبان‌های سامی، این ریشه به معنای «خلق کردن» به کار رفته است. بارزترین نمونه آن در زبان عبری است که فعل 'bārā (בָּרָא) فعل اختصاصی برای «آفرینش الهی» است، چنان‌که در سفر پیدایش آمده است: «bārā' 'ēlōhīm» (در آغاز، خدا آفرید). این معنا در زبان عربی نیز چنان‌که جفری (۱۳۸۵، ص. ۱۳۷) و مشکور (۱۳۵۷، ص.

۶۵) به درستی به کاربرد دوگانه ماده «برء» در قرآن اشاره کرده‌اند، به عنوان یکی از دو اصل بنیادین آن حفظ شده است. هرچند این شاخه معنایی (خلقت و ایجاد) از ریشه «ب-ر-ء» در آیاتی نظیر «هو الله الخالق البارئ» (حشر/ ۲۴) و «فتوبوا إلى بارئکم» (بقره/ ۵۴) به روشنی قابل مشاهده است، اما در پژوهش حاضر، با توجه به هدف آن که واکاوی «تله‌های شناختی - معنایی» ناشی از تحولات معنایی در زبان فارسی برای واژه «برائت» است، تمرکز اصلی بر شاخه دوم معنایی یعنی «انفصال، پاکی و خروج» خواهد بود که ارتباط مستقیم‌تری با کاربردهای مورد بحث در تفاسیر معاصر فارسی و چالش‌های هرمنوتیکی مرتبط دارد. این انتخاب برای حفظ انسجام و تمرکز بحث صورت گرفته است.

معنای انفصال، پاکی و خروج: هم‌زمان شاخه دیگری از معنا در این خانواده زبانی رشد کرده است که بر مفهوم «جدایی، خروج، و پاکی» دلالت دارد. در زبان اوگاریتی، ریشه brr به معنای «پاک و خالص بودن» است. در زبان آرامی - سریانی، واژه barrā (כַּבֵּר) به معنای «بیرون، خارج» است که مستقیماً بر ایده «انفصال مکانی» دلالت می‌کند. تحلیل مارتین زامیت (Zam- 16, 2002, p. mit) این جنبه را به خوبی روشن می‌کند؛ معانی‌ای چون «سالم بودن،^{۲۵} بری بودن از مسئولیت،^{۲۶} و انصراف دادن»^{۲۷} همگی در یک هسته مشترک معنایی یعنی «رها و جدا بودن از یک قید یا امر منفی» شریک‌اند.

برای بازسازی دقیق میدان معنایی «برائت»، باید مسیر تاریخی آن را از کاربردهای زنده در عربی پیش از اسلام تا مرحله تدوین و نظریه‌پردازی توسط لغت‌شناسان قرون اولیه دنبال کنیم. در بستر جامعه قبیله‌ای پیش از اسلام، «برائت» یک مفهوم انتزاعی نبود، بلکه یک کنش اجتماعی - حقوقی^{۲۸} حیاتی به شمار می‌رفت. این کنش برای قطع پیوندهای سببی و نسبی (خلع)، سلب مسئولیت از عمل یک فرد یا قبیله، و مهم‌تر از همه، میرا کردن خود از یک اتهام یا «دین» (بدهی/خون‌بها) به کار می‌رفت. در اینجا، «برائت» اعلام رسمی انفصال و عدم تعهد است.

یک شاهد مثال برجسته از این کاربرد را می‌توان در شعر زهیر بن ابی سلمی، شاعر بزرگ عصر

25. free of illness

26. free of responsibility

27. quittance of debt

28. Socio-Legal Act

جاهلی، یافت. او در یکی از قصاید خود در مقام اعلام جدایی و رفع مسئولیت از یک امر، به صورت رسمی و با فراخوان دیگران به شهادت، می‌گوید: «فَإِنِّي بَرِيءٌ مِنْهُ لِلَّهِ، وَاشْهَدُوا» (پس من در پیشگاه خدا از آن [عمل/ فرد] بری و جدا هستم، و شما [نیز] گواه باشید!) (زهر بن ابی سلمی، ۱۹۹۴، ص. ۷۶). عبارت «وَاشْهَدُوا» (و گواه باشید!)، کلیدواژه این بیت است. زهر این براءت را در خفا انجام نمی‌دهد، بلکه آن را فریاد می‌زند و برای آن شاهد می‌گیرد. این امر ماهیت حقوقی و اجتماعی این کنش را اثبات می‌کند. او در حال ثبت یک موضع رسمی برای قبیله خود است. هدف اصلی این براءت قطع هرگونه پیوند و در نتیجه، سلب مسئولیت از پیامدهای آن عمل است. این دقیقاً همان هسته معنایی «انقطاع» و «رفع تعهد» است که در تحلیل ریشه‌شناختی به آن رسیدیم.

نکته دیگر این‌که در اینجا محوریت با «نفرت» یا «بیزاری» شخصی نیست، هرچند ممکن است این احساس نیز وجود داشته باشد. محور اصلی یک اقدام راهبردی برای حفظ آبرو و امنیت قبیله است. لذا این شاهد مثال از شعر یکی از بزرگ‌ترین شاعران عصر جاهلی، به طور قاطع نشان می‌دهد که «براءت» در عربی متقدم، یک کنش رسمی، علنی و دارای بار حقوقی - اجتماعی برای قطع پیوند و سلب مسئولیت بوده است. این معنای دقیق، سنگ محک ما برای ارزیابی تحول آن در زبان فارسی و عملکرد مفسران خواهد بود.

لغت‌شناسان بزرگ قرون اولیه اسلامی، در حقیقت نظریه‌پردازان و مدونان همین کاربردهای رایج در عربی فصیح (اعم از شعر جاهلی و زبان قرآن) بودند. تحلیل‌های آنان این معنای حقوقی - اجتماعی را به صورت علمی تبیین و تثبیت می‌کند. تحلیل روشمند ابن فارس در معجم مقاییس اللغة و بازگرداندن ریشه به دو اصل «خلق» و «التباعد و المزایلة» (دوری و جدایی)، دقیقاً همان دوگانگی‌ای است که در زبان‌های سامی ریشه داشت و در شعر جاهلی به فعلیت رسیده بود (ابن فارس، ۱۴۰۴، ج. ۱، ص. ۲۳۶). تعریف راغب در المفردات مبنی بر «التَّقَصُّی مِمَّا يُكْرَهُ مُجَاوِزُهُ» (دوری گزیدن از چیزی که هم جوارى با آن ناپسند است)، به زیبایی جنبه ارزشی این جدایی را نشان می‌دهد؛ انفصال از امری منفی مانند بیماری، دین یا اتهام (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص. ۱۲۱). نکته بسیار ظریفی که به نقل از طبرسی و ابن منظور ذکر شده، این مفهوم را از انتزاعی بودن خارج می‌کند. تشبیه «تَبَرُّی» به «تَقَصُّی اللَّحْمِ مِنَ الْعَظْمِ» (جدا شدن گوشت از استخوان)، اوج مفهوم انفصال کامل، عینی و برگشت‌ناپذیر را به تصویر می‌کشد.

(ابن منظور، ۱۴۱۴، ج. ۱۵، ص. ۱۵۶). این تصویر «برائت» را به عنوان گسستی قطعی تعریف می‌کند نه احساسی متغیر.

بنابراین، از شعر جاهلی تا لغت‌نامه‌های متقدم، یک خط معنایی منسجم قابل ردیابی است که در آن «برائت» کنشی برای ایجاد انفصال و رفع مسئولیت است. این بازسازی تاریخی، ابزاری دقیق برای سنجش تحول معنایی این واژه در زبان فارسی خواهد بود. با کنار هم قرار دادن این شواهد، می‌توان میدان معنایی «بریء/ برائت» در زبان قرآن را به شرح زیر بازسازی کرد:

هسته مرکزی معنای این واژه، «انفصال و انقطاع»^{۲۹} است. این انفصال کنشی رسمی، حقوقی یا وجودی است که فرد یا گروه را از یک وضعیت، تعهد، اتهام یا گروه دیگر جدا می‌سازد. شواهد قرآنی این چارچوب را تأیید می‌کند:

در آیاتی که صیغه «بریء» به کار رفته است، مفسران بر مفهوم «سلب مسئولیت» و «جدایی از عمل دیگری» تأکید دارند. طبری در تفسیر آیه «أَنْتُمْ بَرِئُونَ مِمَّا أَعْمَلُوا وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ» (یونس/ ۴۱)، معنای آن را «لا تَوَاخِذُونَ بَجْرِيَّتِهِ وَلَا أُؤَاخِذُ بِجْرِيَّةِ عَمَلِكُمْ» (شما به جرم عمل من مؤاخذه نمی‌شوید و من به جرم عمل شما مؤاخذه نمی‌شوم) بیان می‌کند (طبری، ۱۴۲۲، ج. ۱۲، ص. ۱۸۵) که تأکید بر عدم مسئولیت‌پذیری هر فرد در قبال عمل دیگری دارد. طوسی نیز تصریح می‌کند که فایده این آیه «الإخبار بأنّه لا يجازى أحد إلا على عمله، ولا يؤاخذ أحد بجرم غيره» (خبر دادن از این است که هیچ‌کس جز بر عمل خودش جزا داده نمی‌شود و به جرم دیگری مؤاخذه نمی‌گردد) (طوسی، بی‌تا، ج. ۵، ص. ۳۸۱). فخر رازی نیز ضمن نقد قول به نسخ آیه، دلیل رد نسخ را دلالت آیه بر «اختصاص کل واحد بأفعاله و بثمرات أفعاله من الثواب والعقاب» (اختصاص هر فرد به اعمال و نتایج اعمال خود از ثواب و عقاب) می‌داند (فخر رازی، ۱۴۲۰، ج. ۱۷، ص. ۲۵۷) که مستقیماً مفهوم جدایی و انقطاع عواقب اعمال را تأیید می‌کند.

در آیه «وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِمَّا تَعْبُدُونَ» (زخرف/ ۲۶) زمخشری در توضیح «براء» از عباراتی نظیر «نحن البراء منك والخلاء منك» (ما از تو جدا و رها هستیم) استفاده می‌کند (زمخشری، ۱۴۰۷، ج. ۴، ص. ۲۴۶) که به وضوح بر جدایی و انفصال کامل دلالت دارد. طباطبایی نیز «براء» را مصدري می‌داند که به معنای «ذو براء أو بريء» (دارای برائت یا مبرا) است و به تبری

29. Separation and Disconnection

ابراهیم علیه السلام از اصنام و کواکب اشاره می‌کند (طباطبایی، ۱۳۵۲، ج. ۱۸، ص. ۹۵)، که یک کنش انفصال وجودی است.

آیه «إِنَّا بُرَآؤُا مِنْكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ...» (ممتحنه/ ۴) براءت را در قالب جمع «بُرَآؤُا» بیان می‌کند که مفسران (مانند طوسی، زمخشری و قرطبی) ضمن بحث‌های صرفی، معنای ضمنی جدایی و فاصله گرفتن از قوم و معبودهایشان را تأیید می‌کنند. این یک اعلام عمومی و جمعی برای انقطاع روابط بر اساس عقیده است.

در آیه نخست سوره توبه: «بَرَاءَةٌ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ...» «براءة» به معنای اعلام رسمی و حکومتی لغو عهد و پیمان است. طبری آن را «هذه براءة من الله ورسوله» (این اعلام جدایی از خدا و رسول اوست) تفسیر می‌کند (طبری، ۱۴۲۲، ج. ۱۱، ص. ۳۰۳). طوسی نیز در علت عدم آغاز سوره با «بسم الله» می‌گوید: «لأنَّ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أمان، و براءة، نزلت برفع الأمان» (زیرا بسم الله الرحمن الرحيم امان و براءت است، و این براءت برای رفع امان نازل شده است) (طوسی، بی تا، ج. ۵، ص. ۱۶۷). این به روشنی ماهیت حقوقی و لغو تعهد را برای «براءت» نشان می‌دهد. زمخشری نیز از جمله نام‌های سوره توبه را «المقشقة» (پاک‌کننده) می‌داند که «تقشش من التَّفَاقِ أي تبرئ منه» (نفاق را پاک می‌کند، یعنی از آن میرا می‌سازد) (زمخشری، ۱۴۰۷، ج. ۲، ص. ۲۴۱). این معنا نیز به مفهوم «پاکی و رهایی از یک قید منفی» اشاره دارد.

در آیه شریفه «وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي إِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ» (یوسف/ ۵۳)، مفسران در خصوص فاعل جمله «وَمَا أُبَرِّئُ نَفْسِي...» دو دیدگاه اصلی دارند. برخی آن را از سخنان حضرت یوسف علیه السلام (زمخشری، ۱۴۰۷، ج. ۲، ص. ۴۸۰؛ طباطبایی، ۱۳۵۲، ج. ۱۱، ص. ۱۹۹)، و گروهی آن را از قول همسر عزیز مصر می‌دانند (ابن عاشور، ۱۴۲۰، ج. ۱۲، ص. ۷۹؛ مکارم شیرازی، ۱۳۷۴، ج. ۹، ص. ۴۳۳). صرف نظر از این اختلاف در انتساب گوینده، این جمله دلالت بر «انفصال، پاکی، خروج» و «جدایی از یک قید یا امر منفی» دارد، و نیز معنای «سلب مسئولیت» و «دوری و جدایی»، به معنای سلب هرگونه ادعای پاکی مطلق، بی عیب و نقص بودن، یا معصومیت ذاتی از نفس است. بنابراین، تفاسیر متقدم اسلامی با وجود تفاوت در نحوه بیان و تأکید بر جنبه‌های گوناگون، همگی حول هسته معنایی «انفصال، انقطاع، پاکی از آلودگی/ مسئولیت، و لغو تعهد یا ارتباط» با واژه «براءت» و مشتقات آن مواجه شده و آن را تبیین کرده‌اند. این رویکرد مفسران تأییدکننده بازسازی معنایی ما از این واژه در چارچوب ریشه‌شناختی - تاریخی است.

۲-۱-۲. تحلیل میدان معنایی در زبان مقصد

ورود واژگان از زبان مبدأ به زبان مقصد شبیه به مهاجرت یک موجود زنده به اکوسیستمی جدید است. واژه برای بقا و کاربرد، ناگزیر از انطباق با ساختارها و نیازهای زبان میزبان است. واژه «برائت» نیز از این قاعده مستثنا نیست و پس از ورود به زبان فارسی، مسیری از تحول معنایی را پیموده است که می‌توان آن را «تخصیص و عاطفی‌شدگی»^{۳۰} نامید. این فرایند واژه را از یک مفهوم حقوقی - کلامی چندوجهی، به یک اصطلاح عاطفی تک بعدی تقلیل داده است.

در متون کهن فارسی، به ویژه در قرون اولیه پس از اسلام، هنوز می‌توان ردپای معنای اصلی و عربی «برائت» به مفهوم «پاکی، مبرا بودن از عیب و عدم تعلق» را مشاهده کرد. در این دوره، واژه اغلب در معنای اخلاقی - حقوقی به کار می‌رفت که به هسته اصلی «انفصال از امر منفی» نزدیک بود. برای مثال، سعدی در گلستان می‌گوید: «...تا برائت ساختش از خبث طینت معلوم گردد»، که «برائت» در اینجا دقیقاً به معنای «پاکی و مبرا بودن ساحت او از پلیدی ذاتی» است. در این کاربرد، تمرکز بر پاکی از یک اتهام یا عیب است نه ابراز نفرت. این معنای کهن نشان‌دهنده یک مرحله میانی در فرایند تحول واژه در زبان فارسی است.

با گذشت زمان و در فرایند کاربرد روزمره، میدان معنایی «برائت» در زبان فارسی به تدریج تنگ‌تر و بار عاطفی آن سنگین‌تر شد. امروزه چنان‌که فرهنگ‌های معتبر فارسی به درستی ثبت کرده‌اند، معنای تبادری و مسلط این واژه، دیگر آن مفهوم حقوقی یا اخلاقی کهن نیست. فرهنگ بزرگ سخن، به عنوان یکی از دقیق‌ترین منابع معاصر، «برائت» را مستقیماً به «بیزاری، تنفر و انزجار» معنا می‌کند (انوری، ۱۳۸۱، ج. ۲، ص. ۸۹۳). لغت‌نامه دهخدا نیز «تبزی» را «بیزاری کردن و بیزاری جستن» تعریف کرده است (دهخدا، ۱۳۷۷، ج. ۴، ص. ۶۳۶۲). این تعاریف نشان می‌دهند که در ذهن فارسی‌زبان امروز، «برائت» بیش از هرچیز، یک واکنش شدید عاطفی و روان‌شناختی است. در این فرایند، عنصر «جدایی» که هسته اصلی معنای عربی بود، به یکی از نتایج و لوازم جانبی «نفرت» تبدیل شده است، درحالی‌که در اصل، «نفرت» می‌توانست فقط یکی از دلایل احتمالی برای آن «جدایی» رسمی باشد.

این تحول را می‌توان به بهترین شکل با نظریه سرنمونه‌ها تبیین کرد. سرنمونه یا بهترین نماینده ذهنی مقوله «برائت» برای یک فارسی‌زبان معاصر، بی‌تردید «ابراز انزجار و نفرت»

است. سایر معانی مانند «پاکی از اتهام» یا «سقوط دین»، اکنون به حاشیه میدان معنایی رانده شده و کاربردی تخصصی یا باستانی یافته‌اند. در مقابل، چارچوب معنایی قرآنی برای این واژه، «چارچوب انقطاع عهدی» بود که بر کنشی حقوقی و رسمی دلالت داشت. بنابراین مسئله اصلی برخورد و تقابل سرنمونه قدرتمند فارسی با چارچوب اصلی قرآنی است.

تحلیل مقایسه‌ای ترجمه‌های انگلیسی از آیه «إِنَّا بُرَأُؤُا مِنْكُمْ» (ممتحنه/ ۴)، به مثابه آزمون لیتموس^{۳۱} عمل می‌کند و این تقابل را به صورت تجربی به نمایش می‌گذارد. ترجمه مترجمانی چون آبربی: (We are quit of you)، محمد و سمیرا احمد: (We are... separating from you) و گروه مسلمانان مترقی: (We disown you) که ذهنشان تحت سیطره سرنمونه فارسی نیست، مستقیماً با زبان مبدأ (عربی) درگیر شده‌اند. انتخاب‌های واژگانی آن‌ها (quit, separating, disown) به دقت بر جنبه حقوقی - اجتماعی «قطع رابطه، سلب مسئولیت و از خود ندانستن» تأکید می‌کند و چارچوب قرآنی را بازتاب می‌دهد. در نقطه مقابل، ترجمه درخشان اما در اینجا مشکل ساز طاهره صفارزاده: (We detest you)، پنجره‌ای شفاف به سوی ذهنیت فارسی‌زبان است. انتخاب واژه detest (نفرت داشتن) ترجمه «اشتباه» آیه نیست، بلکه ترجمه کاملاً صحیح سرنمونه فارسی واژه «برائت» است. این انتخاب نمونه‌ای بی نقص از کارکرد «تله شناختی - معنایی» است که در آن، مترجم به جای بازسازی چارچوب زبان مبدأ، ناآگاهانه سرنمونه زبان مقصد را به متن تزریق می‌کند. این یک مصداق بارز از «بومی سازی ناخودآگاه» است که در آن، متن بیگانه در هنجارهای عاطفی - زبانی فرهنگ میزبان هضم می‌شود.

در نتیجه، می‌توان گفت که واژه «برائت» در زبان فارسی، با از دست دادن ابعاد حقوقی و رسمی خود و جذب بار عاطفی شدید، به ابزاری قدرتمند برای ابراز انزجار تبدیل شده است. این «موفقیت» واژه در بومی سازی و یافتن کاربردی جدید، دقیقاً همان عاملی است که آن را به لغزشگاهی خطرناک برای مفسر و مترجم فارسی زبان بدل می‌کند.

۳-۱-۲. تحلیل مواجهه تفسیری

داده‌های استخراج شده از عملکرد ده تفسیر معاصر، که در جدول زیر به صورت تحلیلی بازآرایی شده‌اند، به ما اجازه می‌دهد تا از توصیفی کلی فراتر برویم و الگوهای رفتاری مفسران را در

مواجهه با «تله شناختی - معنایی» واژه «برائت» گونه‌شناسی کنیم. این تحلیل نشان می‌دهد که غلبه «سرنمونه» فارسی بر «چارچوب» قرآنی، پدیده غالب، اما نه فراگیر است.

جدول تحلیلی شماره ۱: گونه‌شناسی عملکرد تفاسیر در مواجهه با واژه «بری/برائت»

تفسیر	آیه/ آیات	انتخاب واژگانی غالب	آدرس	گونه عملکرد	راهبرد ترجمه/ پیامد هرمنوتیکی
تفسیر آسان (نجفی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری	ج. ۷، ص. ۱۳۱ ج. ۱۸، ص. ۸۴ ج. ۱۹، ص. ۱۷۱ ج. ۶، ص. ۱۸۴	جایگزینی - عرفی	بومی‌سازی کامل؛ تقلیل‌گرایی معنایی
تفسیر نمونه (مکارم)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	تنفر، بیزاری	ج. ۸، ص. ۲۲۹ ج. ۲۱، ص. ۴۲ ج. ۲۴، ص. ۱۸ ج. ۷، ص. ۲۸۱	جایگزینی - عرفی	بومی‌سازی کامل؛ تقلیل‌گرایی معنایی
روان جاوید (ثقفی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری	ج. ۳، ص. ۲۲ ج. ۴، ص. ۶۰۰ ج. ۵، ص. ۱۸۴ ج. ۲، ص. ۵۵۴	جایگزینی - عرفی	بومی‌سازی کامل؛ تقلیل‌گرایی معنایی
اثنی عشری (شاه عبد العظیمی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری/ انقطاع عصمت	ج. ۵، ص. ۳۲۲ ج. ۱۱، ص. ۴۶۴ ج. ۱۳، ص. ۱۲۶ ج. ۵، ص. ۱۰	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری نسبی به تله
خسروی (خسروانی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاریم/ خروج از عهد	ج. ۴، ص. ۱۹۲ ج. ۷، ص. ۳۹۴ ج. ۸، ص. ۲۶۰ ج. ۴، ص. ۷۰	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری نسبی به تله

تفسیر	آیه / آیات	انتخاب واژگانی غالب	آدرس	گونه عملکرد	راهبرد ترجمه / پیامد هرمنوتیکی
نور (قرآنی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری / اعلام جدایی	ج. ۳، ص. ۵۷۵ ج. ۸، ص. ۴۴۷ ج. ۹، ص. ۵۷۸ ج. ۳، ص. ۳۷۲	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری نسبی به تله
مخزن العرفان (بانو امین)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری / تبرئه	ج. ۶، ص. ۱۶۶ ج. ۱۲، ص. ۱۸۰ ج. ۱۳، ص. ۲۵۴ ج. ۶، ص. ۵۰	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری نسبی به تله
احسن الحديث (قرشی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	بیزاری / کنار شدن	ج. ۴، ص. ۳۸۸ ج. ۱۰، ص. ۲۴۰ ج. ۱۱، ص. ۱۲۱ ج. ۴، ص. ۱۸۵	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری نسبی به تله
انوار درخشان (حسینی همدانی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	دوری / اظهار تبری	ج. ۸، ص. ۲۲۸ ج. ۱۵، ص. ۱۲۰ ج. ۱۶، ص. ۲۹۲ ج. ۷، ص. ۴۳۲	فقه اللغوی - محافظه کار (با گرایش التقاطی)	بیگانه سازی نسبی؛ تلاش برای حفظ تمایز
تفسیر روشن (مصطفوی)	۴۱ یونس ۲۶ زخرف ۴ ممتحنه ۱ توبه	دوری، برائت (قطع رابطه)	ج. ۱۱، ص. ۱۳۰ ج. ۱۵، ص. ۲۳۱ ج. ۱۶، ص. ۱۲۴ ج. ۱۰، ص. ۳۷۰	فقه اللغوی - محافظه کار	بیگانه سازی کامل؛ مقاومت فعال در برابر تله

تحلیل این داده‌ها، سه گونه اصلی را در میان مفسران فارسی زبان آشکار می‌سازد:

الف. گونه اول: رویکرد جایگزینی - عرفی؛ موضع غالب

این رویکرد که تفاسیری چون نمونه، آسان و روان جاوید نمایندگان ثابت قدم آن هستند، رایج‌ترین الگوی رفتاری است. در اینجا مفسر به صورت کامل در «تله شناختی - معنایی» گرفتار می‌شود. او آگاهانه یا ناآگاهانه، چارچوب معنایی قرآنی (انقطاع عهدی) را کنار گذاشته

است و سرنمونه قدرتمند و دم‌دستی زبان فارسی (بیزاری و نفرت) را کاملاً جایگزین آن می‌کند. این عمل مصداق بارز استراتژی «بومی‌سازی کامل» است که در آن، متن بیگانه برای فهم آسان مخاطب، در هنجارهای زبان مقصد هضم می‌شود.

اصلی‌ترین پیامد هرمنوتیکی این رویکرد تقلیل‌گرایی معنایی است، به‌طوری که مفهومی پیچیده با ابعاد حقوقی، سیاسی و اجتماعی (لغو پیمان، سلب مسئولیت)، به احساسی شخصی و روان‌شناختی (نفرت) فروکاسته می‌شود. در نتیجه، خواننده فارسی‌زبان از درک لایه‌های عمیق‌تر و ساختاری پیام قرآن، به‌ویژه در حوزه اصول حاکم بر روابط امت اسلامی با دیگران محروم می‌ماند.

ب. گونه دوم: رویکرد التقاطی - مردد؛ موضع بینابینی و پرتکرار

این رویکرد که در اکثر تفاسیر جدول (مانند اثنی‌عشری، خسروانی، نور، و احسن‌الحديث) دیده می‌شود، نشان‌دهنده یک موضع بینابینی است. در اینجا مفسر تا حدی به تفاوت معنایی هشیار است و از این‌رو هر دو مؤلفه «جدایی» و «بیزاری» را ذکر می‌کند. اما او قادر به اولویت‌بندی آن‌ها بر اساس چارچوب زبان مبدأ نیست و یا آن‌ها را به‌صورت هم‌سطح و مترادف ارائه می‌دهد.

این رویکرد نشان می‌دهد که مفسر در میانه راه متوقف شده است؛ او از وجود چارچوب قرآنی آگاه است، اما نمی‌تواند خود را از جاذبه قدرتمند سرنمونه فارسی کاملاً رها کند. پیامد هرمنوتیکی این رویکرد ابهام معنایی است، زیرا خواننده در نمی‌یابد که کدام یک از این دو، اصل و کدام یک فرع یا نتیجه است، آیا بیزاری علت جدایی است یا نتیجه آن؟ این عدم شفافیت وظیفه اصلی تفسیر یعنی روشن ساختن معنا برای مخاطب را به‌طور کامل ایفا نمی‌کند.

ج. گونه سوم: رویکرد فقه‌اللغوی - محافظه‌کار؛ استثنای هشیارانه

این رویکرد که نادرترین الگو در میان داده‌های ماست، در تفسیر روشن به کامل‌ترین شکل و در تفسیر انوار درخشان با گرایش‌هایی به التقاط، خود را نشان می‌دهد. در اینجا مفسر با «هشیاری هرمنوتیکی» فعال، در برابر جاذبه زبان مقصد مقاومت کرده است و برای بازسازی چارچوب زبان مبدأ آگاهانه تلاش می‌کند. این رویکرد مصداق استراتژی «بیگانه‌سازی» است که در آن، بیگانگی و خصلت متمایز متن اصلی، به قیمت دشوارتر شدن فهم اولیه برای مخاطب، حفظ می‌شود.

تفسیر روشن با انتخاب مداوم واژگانی چون «دوری»، «قطع رابطه» و «دوری طلبیدن» دقیقاً بر هستهٔ معنایی «انقطاع» تأکید می‌کند و از تزریق بار عاطفی «بیزاری» می‌پرهیزد. پیامد این رویکرد حفظ امانت معنایی و ارائهٔ فهمی دقیق‌تر و لایه‌مندتر از متن قرآن است. این روش به خواننده اجازه می‌دهد تا ابعاد حقوقی - اجتماعی آیات را درک کند و آن را به واکنشی صرفاً احساسی تقلیل ندهد.

جمع‌بندی تحلیل عملکرد

داده‌های این پژوهش به‌طور تجربی ثابت می‌کند که «تلهٔ شناختی - معنایی» یک خطر واقعی و حاضر در فرایند تفسیر فارسی است. این خطر نه تنها به معنای عدم دسترسی به معنای اصیل و متن‌محورِ واژگان قرآن کریم است، بلکه می‌تواند به انحراف در فهم پیام الهی و در پی آن، برداشت‌های نادرست اعتقادی یا فقهی بینجامد که خسران معنوی و حتی عملی برای مخاطبان در پی خواهد داشت. از این منظر، شناسایی و تبیین این تله‌ها گامی بنیادین در صیانت از اصالت معنای وحی و پیشگیری از بروز چنین لغزش‌های تفسیری است. غلبهٔ قاطع دو گونهٔ اول (جایگزینی و التقاطی) نشان می‌دهد که اکثر مفسران در درجات مختلف، تحت تأثیر زبان مادری خود قرار می‌گیرند و از معنای مطلوبِ وحی فاصله می‌گیرند. ظهور نادر اما مهمِ گونهٔ سوم نیز اثبات می‌کند که عبور از این تله امری ممکن، اما نیازمند کاوشی فعالانه و مقاومتی آگاهانه در برابر جاذبهٔ معنای تبادری زبان مقصد است.

۲-۲. مطالعهٔ موردی دوم: «مجنون»

۲-۲-۱. بازسازی میدان معنایی در زبان مبدأ (عربی قرآنی)

فهم دقیق اتهام «مجنون» در قرآن مستلزم عبور از معنای سطحی و معاصر آن و ورود به جهان‌بینی و نظام باورهای عرب پیش از اسلام است. این بازسازی نیز در سه مرحلهٔ ریشه‌شناسی سامی، کاربرد در عربی متقدم، و تدوین لغوی صورت می‌پذیرد. ریشهٔ سامی سه حرفی (g-n-n) یکی از شفاف‌ترین و منسجم‌ترین ریشه‌ها در این خانوادهٔ زبانی است که به‌طور گسترده حول محور مفهوم «پوشاندن، محافظت کردن و پنهان کردن»

سازمان یافته است. این ثبات معنایی را می‌توان در شاخه‌های مختلف زبان‌های سامی ردیابی کرد:

■ در زبان اکدی که از کهن‌ترین زبان‌های سامی است، واژه *ganānu* به معنای «پوشاندن» و *gannu* به معنای «حصار، محوطه بسته» است (Black, George, & Postgate, 2000, p. 89).

■ در زبان عبری، فعل *gānan* (גָּנַן) به معنای «محافظت کردن، دفاع کردن» (مانند سپر) و اسم *gan* (גַּן) به معنای «باغ» (یک محوطه محصور و پوشیده از گیاه) است (Koehler & Baumgartner, 2001, p. 192).

■ در زبان آرامی - سریانی، *gnan* (ܓܢܢ) به معنای «پوشاندن، محافظت کردن» و *gantā* (ܓܢܬܐ) به معنای «باغ» است.

■ در زبان گعز (اتیوپیایی باستان)، *ganana* به معنای «پوشاندن» به کار رفته است.

این شواهد تطبیقی نشان می‌دهد که هسته مرکزی و تزلزل‌ناپذیر این ریشه، مفهوم «پوشیدگی و پنهانی»^{۳۲} است. همان‌طور که لغت‌شناسان بزرگی چون ابن‌درید (۱۹۸۸، ج. ۱، ص. ۹۳) و ازهری (۱۴۲۱، ج. ۱۰، ص. ۲۶۸) تصریح کرده‌اند، این معنا در مشتقات متعدد آن در زبان عربی نیز به روشنی قابل مشاهده است: «الجَنِّ» (موجودات پنهان از دید)، «الجَنین» (موجود پوشیده در رحم)، «الجَنَّة» (باغ پوشیده از درختان)، «الجَنَّة» (سپر که بدن را می‌پوشاند)، و فعل «جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ» (تاریکی شب او را پوشاند) که در آیه ۷۶ سوره انعام به کار رفته و طبری آن را به «فراگرفتن و پوشاندن» تفسیر کرده است (طبری، ۱۴۱۲، ج. ۷، ص. ۱۶۲).

برای بازسازی دقیق میدان معنایی «مجنون»، باید مسیر تاریخی آن را از کاربردهای زنده در زبان عربی پیش از اسلام تا مرحله تدوین و نظریه‌پردازی لغت‌شناسان قرون اولیه دنبال کنیم. در فرهنگ عرب جاهلی، همان‌طور که مطالعات کلاسیک و مدرن به تفصیل نشان داده‌اند، مرز میان شعر، کهنات (کَهَانَة) و الهامات فراطبیعی بسیار باریک بود. اعتقاد راسخ آن بود که شاعران و کاهنان، منبع الهام خود را از موجودی غیبی، یعنی یک جَنّ یا شیطان خاص دریافت می‌کنند. این باور آن‌چنان ریشه‌دار و فراگیر بود که ادبیات‌شناسان متقدم اسلامی، بخش‌های کاملی از آثار خود را به آن اختصاص داده‌اند. ابن‌قتیبه دینوری، در اثر بنیادین خود، الشعر و الشعراء، به صراحت این باور را به عنوان اصلی پذیرفته‌شده در میان اعراب نقل

می‌کند و می‌گوید: «وَكَاثُوا يَرَوْنَ أَنَّ لِكُلِّ فَحْلٍ مِنَ الشُّعْرَاءِ شَيْطَانًا يَقُولُ الشُّعْرَ عَلَى لِسَانِهِ» (و [اعراب] بر این باور بودند که برای هر شاعر سرآمدی، شیطانی وجود دارد که شعر را بر زبان او جاری می‌سازد) (ابن قتیبه، ۱۹۹۷، ج. ۱، ص. ۲۳). او سپس فهرستی از شاعران بزرگ و نام «شیطان» یا «جنی» منسوب به آن‌ها را ذکر می‌کند. برای مثال، «مِسْحَل» را شیطانِ اَعشى، بزرگ‌ترین شاعر جاهلی، معرفی می‌کند.

جاحظ نیز در آثارش از جمله کتاب الحیوان به کرات به این باور عمومی و ارتباط میان جنیان و پدیده‌های خارق‌العاده انسانی اشاره می‌کند و آن را به عنوان بخشی از جهان‌بینی عرب به تصویر می‌کشد. این موجود غیبی که منبع الهام شاعر بود، با نام‌های مختلفی چون «شَيْطَانُ الشُّعْرِ» (شیطان شعر)، «تابع» یا «تَابِعَة» (هم‌زاد مذکر یا مؤنث) و «رِئِی» (جنی که خود را بر شاعر ظاهر می‌کند) شناخته می‌شد (جاحظ، ۱۹۶۹، ج. ۶، ص. ۲۲۸-۲۲۹). بنابراین، «شعر» یا «کهانت» کلامی فراانسانی تلقی می‌شد که منبعش دنیای پنهان جنیان بود.

اسلام‌شناسان مدرن نیز این جهان‌بینی را به طور گسترده تحلیل کرده‌اند. ایگناتس گلدتسیهر در اثر کلاسیک خود، مطالعات اسلامی، استدلال می‌کند که اتهام «مجنون» به پیامبر اسلام اتهام دیوانگی به معنای جنون بالینی نبود، بلکه تلاشی بود برای طبقه‌بندی او در دسته شناخته‌شده «شاعران و کاهنان» که گمان می‌رفت با جنیان در ارتباط اند (Goldziher, 1967, p. 10). توشیهیکو ایزوتسو نیز در تحلیل معناشناختی خود از قرآن، این تقابل را به زیبایی نشان می‌دهد. او توضیح می‌دهد که در جهان‌بینی عرب، دو نوع اصلی از ارتباط با عالم غیب وجود داشت: ارتباط کاهن با جنیان (کهانت) و ارتباط پیامبر با خدا (وحی). اتهام «مجنون» در واقع تلاشی بود برای فروکاستن پدیده «وحی» به پدیده آشناتر و کم‌اعتبارتر «کهانت» (Izutsu, 2002, pp. 159-163).

در این بستر فرهنگی است که اتهام «مجنون» به پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله معنای دقیق خود را بازمی‌یابد. این اتهام به معنای «دیوانه» در مفهوم بالینی امروز (کسی که سخنان بی‌ربط می‌گوید) نبود، بلکه تلاشی برای تبیین فرهنگی منشأ کلام خارق‌العاده و فرابشری قرآن بود. مخالفان با اطلاق «مجنون» (یعنی جن‌زده، کسی که جنیان بر او مسلط شده‌اند)، در واقع می‌گفتند: «ما قبول داریم که سخنان تو فراانسانی است، اما منبع آن خدا نیست، بلکه همان منبعی است که به شاعران و کاهنان الهام می‌کند، یعنی جنیان». تحلیل دقیق بلاغی (۱۳۸۶، ج.

۷، ص. ۷۰) نیز بر همین نکته تأکید دارد که این اتهام نه انکار قدرت کلام، بلکه تلاش برای تعیین منشأ غیرالهی برای آن بود.

لغت‌شناسان بزرگ قرون اولیه نیز این معنا را به دقت ثبت کرده‌اند. ابن فارس (۱۴۰۴، ج. ۱، ص. ۴۲۱) اصل این ماده را به «السَّيْرُ وَالتَّغْطِيَةُ» (پوشاندن و مستور کردن) بازمی‌گرداند. راغب اصفهانی، ضمن اشاره به همین معنای محوری، به درستی دو کاربرد برای «مجنون» برمی‌شمارد: (۱) کسی که عقلش پوشیده شده (که به معنای امروزی «دیوانه» نزدیک است) و (۲) کسی که با جن در ارتباط است (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲، ص. ۲۰۵). این دوگانگی نشان می‌دهد که لغت‌شناسان متقدم به هر دو وجه این واژه هشیار بوده‌اند، هرچند بستر فرهنگی، معنای دوم را برای اتهامات واردشده بر پیامبران برجسته‌تر می‌ساخت.

با کنار هم قرار دادن این شواهد، می‌توان میدان معنایی «مجنون» در زبان قرآن را بازسازی کرد: هسته مرکزی این اتهام نه انکار عقل، بلکه منازعه بر سر منبع الهام است. تحلیل آیات کلیدی این امر را اثبات می‌کند:

در آیه «وَقَالُوا يَا أَيُّهَا الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ إِنَّكَ لَمَجْنُونٌ» (حجر/۶)، وصف «الَّذِي نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ» مشعر به علیت است، یعنی علت اتهام «مجنون»، خود پدیده «نزول ذکر» است. آن‌ها با شنیدن کلامی فرابشری، آن را به جنون (جن‌زدگی) نسبت می‌دهند.

در آیه «مَا أَنْتَ بِنِعْمَةٍ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ» (قلم/۲)، حرف «باء» در «بنعمة»، سببیت را می‌رساند (صافی، ۱۴۱۸، ج. ۲۹، ص. ۳۲). معنای دقیق آیه این است: «به سبب این نعمت [قرآن] از جانب پروردگارت، تو مجنون [جن‌زده] نیستی». این پاسخ دقیقاً به قلب اتهام می‌زند و یک ادعای متقابل درباره منبع وحی (نعمت رب) را مطرح می‌کند.

هم‌نشینی اتهام «مجنون» با بیان حالت خاصی از نگاه کافران در آیه «وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ وَيَقُولُونَ إِنَّهُ لَمَجْنُونٌ» (قلم/۵۱) قرینه‌ای قاطع برای درک ماهیت این اتهام است. مفسران در خصوص عبارت «لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ» دو رویکرد اصلی را مطرح کرده‌اند: گروهی آن را به معنای تأثیر «چشم‌زخم» (نوعی تأثیر نفسانی) می‌دانند، و گروهی دیگر، آن را کنایه از نگاه‌های بسیار خصمانه و آکنده از خشم و حسادت می‌دانند که از شدت آن گویی قصد دارند پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله را از جایگاهش به زیر کشند یا با او کاری کنند که گویی ساقط شده است (نک: زمخشری، ۱۴۰۷، ج. ۴، ص. ۵۹۷؛ ابن‌عاشور، ۱۴۲۰، ج. ۲۹، ص. ۱۰۰؛ طباطبایی، ۱۳۵۲، ج. ۱۹، ص. ۳۸۸).

اما نکتهٔ اساسی، فارغ از تفاوت در تفسیر دقیق «إِزْلَاق بِالْأَبْصَارِ»، این است که مفسران (همچون ابن عاشور و زمخشری) اتفاق نظر دارند که این نگاه‌ها و رفتارها واکنشی از سرِ درماندگی، خشم و استیصال مشرکان قریش در برابر گفتار حکیمانه و اعجازآمیز پیامبر صلی الله علیه وآله و حقیقت قرآن بوده است. آنان از فصاحت و قدرتِ اعجازآمیز قرآن شگفت‌زده و در عین حال، عاجز از تبیین منبع آن بودند، و از همین رو، از سرِ ناچاری، به اتهام «مجنون» (جن‌زده) پناه می‌بردند تا منبع الهی وحی را انکار کنند و آن را به جنیان نسبت دهند (اسماعیل‌زاده، ۱۳۹۴، ص. ۱۱). این تقابل میان قدرت کلام و اتهام جنون به خوبی نشان می‌دهد که «مجنون» در این سیاق نه به معنای دیوانگی بالینی، بلکه به معنای انتساب منبع الهام به جنیان است، که پیش‌تر در بحث جهان‌بینی عرب جاهلی تبیین شد. بنابراین، «مجنون» در بافت قرآنی در یک «چارچوب فرهنگی - باورشناختی»^{۳۳} عمل می‌کند که در آن، هر کلام فرابشری یا به منبع الهی (وحی) یا به منبع جنی (کهنات و شعر) منتسب می‌شود (طیب‌حسینی و شریفی‌نسب، ۱۳۹۵، ص. ۱۲۵). اتهام «مجنون» تلاشی برای طبقه‌بندی کردن پدیدهٔ وحی در دستهٔ دوم و بی‌اعتبار ساختن منبع الهی آن بود. این بازسازیِ دقیقِ سنگ‌بنای تحلیل عملکرد تفاسیر معاصر خواهد بود.

۲-۲-۲. تحلیل میدان معنایی در زبان مقصد

واژهٔ «مجنون» پس از ورود به زبان فارسی یکی از چشمگیرترین و پیچیده‌ترین مسیرهای تحول معنایی را پیموده است؛ سفری که در آن، این واژه از بستر باورهای فراطبیعی عرب‌کنده شد، در جهان عاشقان و عارفان فارسی‌زبان به کهن‌الگو^{۳۴} بدل گشت و در نهایت، در عصر مدرن و در چارچوب علم پزشکی بازتعریف شد. این فرایند را می‌توان «روان‌شناختی‌سازی و پزشکی شدن»^{۳۵} نامید.

اگرچه «مجنون» با معنای «دیوانه» وارد زبان فارسی شد، اما این ادبیات فارسی بود که به این «دیوانگی» روحی تازه بخشید و آن را از عارضه‌ای صرف به یک مقام و مرتبه ارتقا داد. نقطهٔ اوج این تحول، در شاهکار بی‌بدیل نظامی گنجوی، لیلی و مجنون، رخ می‌دهد. مجنونِ نظامی، دیگر فردی جن‌زده به معنای عربی آن نیست؛ او «مجنون عشق» است. علت شوریدگی

33. Cultural-Belief Frame

34. Archetype

35. Psychologization and Medicalization

او نه تسخیر توسط یک نیروی غیبی خارجی، بلکه استیلای یک نیروی عظیم درونی یعنی عشق است. نظامی با این کار، «جنون» را از پدیده‌ای اسطوره‌ای به تجربه عمیق روان‌شناختی و عرفانی تبدیل کرد (برای تحلیل این تحول، نک: Bürgel, 1998, pp. 75-89).

این بازآفرینی سرنمونه جدیدی از «مجنون» را در ذهن فارسی زبان خلق کرد: عاشق شوریده‌ای که در راه معشوق، از قید عقل و عاقلان رها شده است. این همان معنایی است که در شعر جابودان سعدی تبلور یافته است: «گرت آسودگی باید برو مجنون شو ای عاقل» (سعدی، ۱۳۷۵، غزل ۴۱۰).

در اینجا «مجنون شدن» توصیه‌ای برای رهایی از «آسودگی» عقل حسابگر و ورود به وادی بی‌خودی و عشق است. این دیوانگی نه تنها مذموم نیست، بلکه مقامی است که «عاقل» باید در آرزوی آن باشد. شاهد مثال از مثنوی مولوی («زین باده‌شان افسون کنم تا جمله را مجنون کنم») نیز دقیقاً بر همین معنای عرفانی و شوریدگی حاصل از باده عشق الهی دلالت دارد (مولوی، ۱۳۷۹، دفتر پنجم، بیت ۳۲۴۶).

در دوره معاصر، هرچند آن لایه عاشقانه و عرفانی همچنان در بستر ادبیات حضور دارد، اما در زبان روزمره و کاربرد عمومی، فرایند «پزشکی شدن» به نقطه پایانی خود رسید. «مجنون» به طور کامل از ریشه‌های فراطبیعی و حتی لایه‌های عرفانی اش تهی گشت و به مترادف دقیق «دیوانه، روانی و فاقد سلامت عقل» تبدیل شد. داده‌ها منابع واژگانی این فرایند را به روشنی به تصویر می‌کشد:

فرهنگ عمید «مجنون» را «دیوانه» و جمع آن را «مجانین» تعریف می‌کند و شاهد مثال آن، ترکیب کاملاً پزشکی شده «دار المجانین» (دیوانه‌خانه/ تیمارستان) است (عمید، ۱۳۷۹، ص. ۱۷۶۷). این ترکیب به تنهایی نشان‌دهنده استقرار کامل واژه در یک «چارچوب طبی - آسیب‌شناختی» است.

توصیف دقیق و تکان‌دهنده جمال‌زاده از فردی که «مدام لباس‌هایش را می‌کند و لخت و عریان در کوچه و بازار سرگردان است» (جمال‌زاده، به نقل از انوری، ۱۳۸۱، ج. ۷، ص. ۶۶۹۷)، گزارشی ادبی از علایم بالینی سایکوز (روان‌پریشی) است. همچنین شواهد تاریخی که از محمد بن منور در اسرار التوحید («نام دیوانگی بر ما نهادند») و اخوینی بخاری در هدایة المتعلمین فی الطب، که از کهن‌ترین متون پزشکی فارسی است، نشان می‌دهد که «دیوانگی» به عنوان

یک عارضه اجتماعی و پزشکی شناخته شده، به طور کامل بر معنای «جنون» و «مجنون» سایه افکنده است (انوری، ۱۳۸۱، ج. ۴، ص. ۳۴۹۶).

۲-۳. تحلیل مواجهه تفسیری

داده های استخراج شده از عملکرد ده تفسیر معاصر در مواجهه با واژه «مجنون»، که در جدول تحلیلی زیر بازآرایی شده اند، به ما اجازه می دهد تا عمق «تله شناختی - معنایی» و الگوهای رفتاری مفسران را در برابر آن، گونه شناسی کنیم. این تحلیل نشان می دهد که به دلیل شکاف عمیق تر میان چارچوب قرآنی و سرنمونه فارسی، گریز از این تله به مراتب دشوارتر از مورد «برائت» بوده است.

جدول تحلیلی شماره ۲: گونه شناسی عملکرد تفاسیر در مواجهه با واژه «مجنون»

تفسیر	آیه / آیات	انتخاب واژگانی غالب	آدرس	گونه عملکرد	راهبرد ترجمه / پیامد هرمنوتیکی
تفسیر آسان (نجفی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، مجنون	ج. ۹، ص. ۲۴۰ ج. ۱۹، ص. ۲۵۸ ج. ۱۹، ص. ۲۷۳ ج. ۲۰، ص. ۱۷۶	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب
تفسیر نمونه (مکارم)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، بی عقل	ج. ۱۱، ص. ۱۳ ج. ۲۴، ص. ۳۷۰ ج. ۲۴، ص. ۴۲۴ ج. ۲۶، ص. ۱۹۵	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب

تفسیر	آیه / آیات	انتخاب واژگانی غالب	آدرس	گونه عملکرد	راهبرد ترجمه / پیامد هرمنوتیکی
روان جاوید (ثقفی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه	ج. ۳۰، ص. ۲۴۵ ج. ۵۰، ص. ۲۴۶ ج. ۵۰، ص. ۲۵۵ ج. ۵۰، ص. ۳۵۱	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب
انوار درخشان (حسینی همدانی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، بی بهره از خرد	ج. ۹۰، ص. ۳۴۱ ج. ۱۷، ص. ۹۰ ج. ۱۷، ص. ۳۷ ج. ۱۸، ص. ۱۸	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب
خسروی (خسروانی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، مغلوب العقل	ج. ۵۰، ص. ۱۱۱ ج. ۸۰، ص. ۳۴۵ ج. ۸۰، ص. ۳۶۰ ج. ۸۰، ص. ۴۹۴	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب
مخزن العرفان (بانو امین)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، بی عقل	ج. ۷۰، ص. ۱۱۲ ج. ۱۴، ص. ۳۸ ج. ۱۴، ص. ۶۳ ج. ۱۵، ص. ۲۷	جایگزینی - عرفی	بومی سازی کامل؛ جابه جایی کامل چارچوب

تفسیر	آیه / آیات	انتخاب واژگانی غالب	آدرس	گونه عملکرد	راهبرد ترجمه / پیامد هرمنوتیکی
تفسیر روشن (مصطفوی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	مجنون، کم عقل، بی تشخیص	ج. ۱۲، ص. ۲۹۹ ج. ۱۶، ص. ۱۶۶ - ج. ۱۶، ص. ۲۳۰	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری به ریشه، غفلت از فرهنگ
اثنی عشری (شاه عبدالعظیمی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، عقل پوشیده	ج. ۷، ص. ۸۴ ج. ۱۳، ص. ۲۶۱ ج. ۱۳، ص. ۲۸۳ ج. ۱۴، ص. ۷۶	التقاطی - مردد	ابهام معنایی؛ هشیاری به ریشه، غفلت از فرهنگ
احسن الحدیث (قرشی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	دیوانه، ربوده شدن عقل توسط جن	ج. ۵، ص. ۳۳۰ ج. ۱۱، ص. ۲۷۸ ج. ۱۱، ص. ۳۰۱ ج. ۱۲، ص. ۱۲۰	فقه اللغوی - محافظه کار	بیگانه سازی کامل؛ مقاومت فعال در برابر تله
تفسیر نور (قرائتی)	حجر ۶ قلم ۲ قلم ۵۱ تکویر ۲۲	جن زده	ج. ۴، ص. ۴۴۱ ج. ۱۰، ص. ۱۶۹ ج. ۱۰، ص. ۱۹۱ ج. ۱۰، ص. ۴۰۰	فقه اللغوی - محافظه کار	بیگانه سازی کامل؛ مقاومت فعال در برابر تله

تحلیل این داده‌ها، سه رویکرد اصلی را در میان مفسران فارسی زبان آشکار می‌سازد:

الف. گونه اول: رویکرد جایگزینی - عرفی؛ موضع تقریباً فراگیر

این رویکرد که در اکثریت قاطع تفاسیر مشاهده می‌شود، نشان‌دهنده قدرت بسیار زیاد سرنمونه فارسی است. مفسران با ترجمه مستقیم «مجنون» به «دیوانه»، «جابه جایی کامل چارچوب» را رقم می‌زنند. این یک بومی سازی ساده نیست، بلکه یک «زمان پریشی»^{۳۶} است که در آن، یک مفهوم از بستر فرهنگی - باورشناختی خود کنده شده است و در چارچوب طبی - آسیب شناختی مدرن کاشته می‌شود.

پیامد هرمنوتیکی این رویکرد بسیار جدی است:

تحریف ماهیت اتهام: منازعه کلامی بر سر منبع وحی، به یک برجسب توهین آمیز و ساده درباره سلامت روانی تقلیل می‌یابد.

■ **تضعیف پاسخ قرآنی:** در نتیجه، پاسخ قرآن در آیاتی مانند «مَا أَنْتَ بِنِعْمَةِ رَبِّكَ بِمَجْنُونٍ» (قلم/ ۲) نیز از ظرافت و دقت خود تهی می‌شود. این آیه با ترجمه «تو به لطف پروردگارت دیوانه نیستی»، معنایی کلی و دفاعیه‌ای عمومی به نظر می‌رسد. اما با درک چارچوب اصلی، معنای آیه بسیار دقیق تر است: «تو به برکت این نعمت [وحی] از جانب پروردگارت، یک فرد جن زده نیستی [بلکه از منبع الهی الهام می‌گیری]». این پاسخ دقیقاً به قلب اتهام اصلی می‌زند و یک ادعای متقابل درباره منبع وحی مطرح می‌کند. رویکرد جایگزینی این دقت بلاغی و کلامی را به کلی از بین می‌برد.

ب. گونه دوم: رویکرد التقاطی - مردد؛ تلاش‌های ناکام

تفاسیری چون اثنی عشری و روشنی در این دسته قرار می‌گیرند. آن‌ها با اشاره به مفاهیمی چون «عقل پوشیده» (اثنی عشری) یا «بی تشخیص» (روشن) نشان می‌دهند که به ریشه لغوی واژه (پوشیدگی) آگاه‌اند، اما در نهایت، از اتصال این ریشه به چارچوب فرهنگی عصر نزول (یعنی ارتباط با جن) بازمی‌مانند و به همان ترجمه رایج «دیوانه» یا «کم عقل» اکتفا می‌کنند. این رویکرد هرچند از جهل کامل نسبت به معنای اصلی بهتر است، اما به ابهام و عدم شفافیت می‌انجامد و خواننده را در میانه راه رها می‌کند.

ج. گونه سوم: رویکرد فقه‌اللغوی - محافظه‌کار؛ استثنای درخشان

این رویکرد که نادر، اما بسیار ارزشمند است، در تفسیر نور و احسن الحدیث به کامل‌ترین

36. Anachronism

شکل خود را نشان می‌دهد. این تفاسیر با شجاعت و دقت علمی، به طور کامل در برابر تله شناختی مقاومت کرده و استراتژی «بیگانه‌سازی» را به کار گرفته‌اند. انتخاب واژه بی بدیل «جن زده» در تفسیر نور، ترجمه تحت اللفظی ساده نیست، بلکه تفسیر دقیق و بازسازی کامل چارچوب فرهنگی عصر نزول است. همچنین، تبیین احسن الحدیث مبنی بر «ربوده شدن عقل توسط جن»، دقیقاً همین کارکرد را ایفا می‌کند. این انتخاب‌ها ماهیت دقیق اتهام را برای خواننده فارسی زبان زنده می‌کنند و به او اجازه می‌دهند تا ظرافت پاسخ قرآن را درک نماید. این رویکرد نشان می‌دهد که مفسر نه تنها به لغت، بلکه به جهان‌بینی و بستر فرهنگی متن مبدأ نیز وفادار مانده است.

جمع‌بندی تحلیل عملکرد

داده‌های مربوط به واژه «مجنون» به طور قاطع نشان می‌دهد که هرچه شکاف میان چارچوب زبان مبدأ و سرنمونه زبان مقصد عمیق‌تر باشد، خطر افتادن در تله شناختی بیشتر و احتمال مقاومت در برابر آن کمتر می‌شود. عملکرد تقریباً یک‌دست تفاسیر در ترجمه «مجنون» به «دیوانه»، در مقابل استثنای درخشان تفسیر نور و احسن الحدیث این واقعیت را به اثبات می‌رساند که عبور از این لغزشگاه‌ها نیازمند چیزی فراتر از دانش لغوی است؛ این امر مستلزم هشیاری تاریخی، فرهنگی و هرمنوتیکی فعال است.

نتیجه‌گیری

این پژوهش با هدف مدل‌سازی فرایند تحولات معنایی وام‌واژگان قرآنی در بستر تفاسیر فارسی زبان، نشان داد که تعامل میان زبان مبدأ و مقصد، نه یک فرایند خنثی و مکانیکی، بلکه عرصه پیچیده هرمنوتیکی است که می‌تواند به جابه‌جایی‌های معنایی عمیقی منجر شود. تحلیل کیفی دو مطالعه موردی «بریء/ برائت» و «مجنون»، وجود پدیده‌ای را که ما آن را «تله‌های شناختی - معنایی» نامیدیم، به صورت تجربی به اثبات رساند. یافته‌ها روشن ساخت که سرنمونه‌های قدرتمند و تثبیت‌شده این واژگان در زبان فارسی معاصر، به ترتیب از طریق فرایندهای «عاطفی‌شدگی» (برای «برائت») و «پزشکی شدن» (برای «مجنون»)، به حدی از

بدهت شناختی برای مفسر بومی زبان رسیده‌اند که اغلب بر چارچوب‌های معنایی اصلی و متن محور قرآنی غلبه می‌کنند.

عملکرد غالب تفاسیر مورد بررسی، به‌ویژه در مواجهه با واژه «مجنون»، نشانگر رویکرد «بومی‌سازی ناخودآگاه» است. در این فرایند، مفسر چه برای تسهیل فهم مخاطب و چه به دلیل غلبه نظام زبانی خود، به جای حفظ بیگانگی و تمایز متن مبدأ، آن را در هنجارهای مفهومی و فرهنگی زبان مقصد هضم می‌کند. این امر نه یک خطای ساده لغوی، بلکه «جابه‌جایی هرمنوتیکی ژرف» با پیامدهای جدی است: در مورد «برائت»، کنش حقوقی - سیاسی انقطاع عهد به واکنشی صرفاً عاطفی تقلیل می‌یابد؛ و در مورد «مجنون»، منازعه کلامی دقیق بر سر منشأ وحی، به یک برچسب آسیب شناختی زمان پریشانه فروکاسته می‌شود. ظهور نادر، اما مهم رویکرد «فقه اللغوی - محافظه‌کار» در برخی تفاسیر نیز اثبات کرد که عبور از این تله‌ها امری ممکن، اما نیازمند «هشیاری هرمنوتیکی» فعال و مقاومت آگاهانه در برابر جاذبه سرنمونه‌های زبان مقصد است.

در نهایت، سهم اصلی این پژوهش در اثبات این حقیقت است که زبان مادری مفسر، دور از آن‌که ابزاری شفاف و خنثی باشد، همچون یک «پیش‌فهم» قدرتمند عمل می‌کند که می‌تواند به صورت نظام مند، فرایند فهم را صورت بندی و اغلب محدود سازد. این مقاله بر ضرورت حیاتی تلفیق ابزارهای معناشناسی شناختی و مطالعات ترجمه انتقادی در نقد و تحلیل تفاسیر تأکید ورزیده است و بر لزوم پایداری در «هشیاری هرمنوتیکی» برای صیانت از اصالت معنای متن الهی اصرار می‌ورزد.

ملاحظات اخلاقی

حامی مالی

نویسنده در نگارش مقاله هیچ‌گونه کمک مالی مشخصی از نهادهای تأمین مالی در بخش‌های دولتی، تجاری یا غیرانتفاعی دریافت نکرده است.

مشارکت نویسندگان

نویسنده مسئول (سجاد محمدفام) به تنهایی تمام مراحل پژوهش شامل مفهوم سازی، طراحی

روش‌شناسی، استخراج داده‌ها از تفاسیر ده‌گانه، تحلیل ریشه‌شناختی واژگان سامی و نگارش متن نهایی را بر عهده داشته است.

اعلامیه هوش مصنوعی مولد و فناوری‌های مبتنی بر هوش مصنوعی در فرایند نگارش

در آماده‌سازی این مقاله، نویسنده از GEMINI 3 برای کمک در نگارش نهایی استفاده کرده است. پس از استفاده از این ابزار، نویسنده محتوای تولیدشده را بازبینی و ویرایش نموده است و مسئولیت کامل محتوای منتشرشده را بر عهده می‌گیرد.

تعارض منافع

این مقاله تعارض منافع ندارد.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

نویسنده از جعل داده‌ها، تحریف، سرقت علمی و هرگونه سوءرفتار پژوهشی اجتناب کرده و اصول اخلاقی را در انجام و انتشار این پژوهش علمی رعایت نموده است و این موضوع مورد تأیید اوست.

بیانیه دسترسی به داده‌ها

هیچ داده‌ای در دسترس نیست.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

فهرست منابع

قرآن کریم

۱. ابن درید، محمد بن حسن. (۱۹۸۸م). **جمهرة اللغة**. (محقق: رمزی منیر بعلبکی). بیروت: دار العلم للملایین.
۲. ابن عاشور، محمد طاهر. (۱۴۲۰ق). **التحریر و التتویر من التفسیر**. بیروت: مؤسسة التاریخ الإسلامی.
۳. ابن فارس، احمد. (۱۴۰۴ق). **معجم مقاییس اللغة**. قم: مکتب الإعلام الإسلامی.
۴. ابن قتیبة دینوری، عبدالله بن مسلم. (۱۹۹۷م). **الشعر و الشعراء**. (محقق: احمد محمد شاکر). قاهره: دار المعارف.
۵. ابن منظور، محمد بن مکرم. (۱۴۱۴ق). **لسان العرب**. بیروت: دار صادر.
۶. ازهری، محمد بن احمد. (۱۴۲۱ق). **تهذیب اللغة**. بیروت: دار احیاء التراث العربی.
۷. اسماعیل زاده، حسن. (۱۳۹۴ش). چالش‌های معادل‌یابی واژه «مجنون» در ترجمه آیات قرآن کریم بر اساس نظریه معنی در ترجمه. پژوهش‌های ترجمه در زبان و ادبیات عربی، ۵(۱۲)، ۶۵-۹۶.
۸. امین، نصرت بیگم. (بی‌تا). **مخزن العرفان در تفسیر قرآن**. اصفهان: انجمن حمایت از خانواده‌های بی‌سرپرست اصفهان.
۹. انوری، حسن. (۱۳۸۱ش). **فرهنگ بزرگ سخن**. تهران: انتشارات سخن.
۱۰. بلاغی، سید عبدالحجت. (۱۳۸۶ق). **حجة التفاسیر و بلاغ الإکسیر**. قم: انتشارات حکمت.
۱۱. ثقفی تهرانی، محمد. (بی‌تا). **روان جاوید در تفسیر قرآن مجید**. تهران: برهان.
۱۲. جاحظ، عمرو بن بحر. (۱۹۶۹م). **کتاب الحيوان**. (محقق: عبدالسلام محمد هارون). قاهره: مکتبه مصطفى البابي الحلبي.
۱۳. جفری، آرتور. (۱۳۸۵ش). **واژه‌های دخیل در قرآن مجید**. (مترجم: فریدون بدره‌ای). تهران: انتشارات توس.
۱۴. حسینی همدانی، محمد. (۱۳۸۰ق). **انوار درخشان در تفسیر قرآن**. تهران: لطفی.
۱۵. خسروانی، علیرضا. (۱۳۹۰ق). **تفسیر خسروی**. تهران: کتابفروشی اسلامیه.
۱۶. دهخدا، علی‌اکبر. (۱۳۷۷ش). **لغت‌نامه**. تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
۱۷. راغب اصفهانی، حسین بن محمد. (۱۴۱۲ق). **المفردات فی غریب القرآن**. بیروت: دارالعلم - الدار الشامیه.
۱۸. زمخشری، محمود بن عمر. (۱۴۰۷ق). **الکشاف**. بیروت: دار الکتاب العربی.
۱۹. زهیر بن ابی سلمی. (۱۹۹۴م). **دیوان زهیر بن ابی سلمی**. (محقق: فخرالدین قباوه). بیروت: دار الکتب العلمیه.
۲۰. سعدی شیرازی، مصلح‌الدین. (۱۳۷۵ش). **کلیات سعدی**. (مصحح: محمدعلی فروغی). تهران: انتشارات ققنوس.

۲۱. شاه‌عبدالعظیمی، حسین. (۱۳۶۳ش). **تفسیر اثنی عشری**، تهران: میقات.
۲۲. صافی، محمود بن عبدالرحیم. (۱۴۱۸ق). **الجدول فی إعراب القرآن**. دمشق: دار الرشید.
۲۳. طباطبائی، سید محمد حسین. (۱۴۱۷ق). **المیزان فی تفسیر القرآن**. قم: دفتر انتشارات اسلامی.
۲۴. طبری، محمد بن جریر. (۱۴۱۲ق). **جامع البیان فی تأویل القرآن**. بیروت: دار المعرفة.
۲۵. طوسی، محمد بن حسن. (بی‌تا). **التبیان فی تفسیر القرآن**. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۲۶. طبیب حسینی، سید محمود؛ شریفی نسب، حامد. (۱۳۹۵ش). **معناشناسی واژه «مجنون» در قرآن کریم. آموزه‌های قرآنی**، ۱۳ (۲۳)، ۱۰۷-۱۲۸.
۲۷. عمید، حسن. (۱۳۷۹ش). **فرهنگ فارسی عمید**. تهران: امیرکبیر.
۲۸. فخر رازی، محمد بن عمر. (۱۴۲۰ق). **مفاتیح الغیب (التفسیر الکبیر)**. بیروت: دار إحياء التراث العربی.
۲۹. قرائتی، محسن. (۱۳۸۸ش). **تفسیر نور**. تهران: مرکز فرهنگی درس‌هایی از قرآن.
۳۰. قرشی، علی‌اکبر. (۱۳۷۷ش). **تفسیر احسن الحدیث**. تهران: بنیاد بعثت.
۳۱. مستفید، حمیدرضا. (۱۳۹۳ش). **در محضر قرآن کریم**. تهران: مرکز طبع و نشر قرآن جمهوری اسلامی ایران.
۳۲. مشکور، محمد جواد. (۱۳۵۷ش). **فرهنگ تطبیقی عربی با زبان‌های سامی و ایرانی**. تهران: بنیاد فرهنگ ایران.
۳۳. مصطفوی، حسن. (۱۳۸۰ش). **تفسیر روشن**. تهران: مرکز نشر کتاب.
۳۴. مکارم شیرازی، ناصر، و همکاران. (۱۳۷۴ش). **تفسیر نمونه**. تهران: دار الکتب الإسلامية.
۳۵. مولوی، جلال‌الدین محمد بلخی. (۱۳۷۹ش). **مثنوی معنوی**، (بر اساس نسخه رینولد نیکلسون). تهران: هرمس.
۳۶. نجفی، محمد جواد. (۱۳۹۸ق). **تفسیر آسان**. تهران: کتابفروشی اسلامیة
37. Black, J., George, A., & Postgate, N. (2000). *A Concise Dictionary of Akkadian*. Harrassowitz Verlag.
38. Bürgel, J. C. (1998). *The Feather of Simurgh: The "Licit Magic" of the Arts in Medieval Islam*. New York University Press.
39. Campbell, L. (2013). *Historical Linguistics: An Introduction*, (3rd ed.). Edinburgh University Press.
40. Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics: An Introduction*. Routledge.
41. Fillmore, C. J. (1982). *Frame Semantics*. In *Linguistics in the Morning Calm* (pp. 111-137). Hanshin Publishing Co.
42. Gadamer, H. G. (1989). *Truth and Method*, (2nd, rev. ed., J. Weinsheimer & D. G. Marshall, Trans.). Sheed & Ward.

43. Goldziher, I. (1967). *Muslim Studies* (Vol. 1). (C. R. Barber & S. M. Stern, Trans.). Aldine Transaction.
44. Hock, H. H. (1991). *Principles of Historical Linguistics* (2nd ed.). Mouton de Gruyter.
45. Izutsu, T. (2002). *God and Man in the Koran: Semantics of the Koranic Weltanschauung*. The International Institute of Islamic Thought and Civilization.
46. Jakobson, R. (2012). *On Linguistic Aspects of Translation*. In L. Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (3rd ed., pp. 126-131). Routledge.
47. Koehler, L., & Baumgartner, W. (2001). *The Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament* (HALOT). (M. E. J. Richardson, Trans.). Brill.
48. Rosch, E. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104(3), 192-233. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0096-3445.104.3.192>
49. Thomason, Sarah G. (2001). *Language Contact: An Introduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
50. Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation* (2nd ed.). Routledge.
51. Zammit, M. R. (2002). *A Comparative Lexical Study of Quranic Arabic*. Brill.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

References

The Holy Quran. [In Arabic]

1. Al-Azhari, M. A. (2000). *Tahdhīb al-lughah* [Refinement of language]. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. [In Arabic]
2. Al-Balāghī, S. A. (1966). *Ḥujjat al-tafāsīr wa balāgh al-iksīr* [The proof of exegeses and the eloquence of the elixir]. Qom: Hikmat Publications. [In Arabic]
3. Al-Fakhr al-Rāzī, M. 'U. (1999). *Mafātīḥ al-ghayb (al-tafsīr al-kabīr)* [Keys of the unseen (the great exegesis)]. Beirut: Dār Iḥyā' al-Turāth al-'Arabī. [In Arabic]
4. Al-Jāḥiẓ, A. B. (1969). *Kitāb al-ḥayawān* [The book of animals] (A. M. Hārūn, Ed.). Cairo: Maktabat wa Maṭba'at Muṣṭafā al-Bābī al-Ḥalabī. [In Arabic]
5. Al-Rāghib al-Iṣfahānī, H. M. (1991). *Al-mufradāt fī gharīb al-Qur'ān* [Vocabulary of rare Quranic terms]. Beirut: Dār al-'Ilm, al-Dār al-Shāmiyyah. [In Arabic]
6. Al-Ṣāfi, M. A. (1997). *Al-jadwal fī i'rāb al-Qur'ān* [The table in the grammatical analysis of the Quran]. Damascus: Dār al-Rashīd. [In Arabic]
7. Al-Ṭabarī, M. J. (1991). *Jāmi' al-bayān fī tāwīl al-Qur'ān* [Comprehensive explanation in the interpretation of the Quran]. Beirut: Dār al-Ma'rifah. [In Arabic]
8. 'Amīd, H. (2000). *Farhang-i fārsi-yi 'amīd* [Amid Persian dictionary]. Tehran: Amirkabir Publications. [In Persian]
9. Anvarī, H. (2002). *Farhang-i buzurg-i sukhan* [The great Sokhan dictionary]. Tehran: Sokhan Publications. [In Persian]
10. Black, J., George, A., & Postgate, N. (2000). *A concise dictionary of Akkadian*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
11. Bürgel, J. C. (1998). *The feather of Simurgh: The "licit magic" of the arts in medieval Islam*. New York: New York University Press.
12. Campbell, L. (2013). *Historical linguistics: An introduction* (3rd ed.). Edinburgh: Edinburgh University Press.
13. Dehkhodā, A. (1998). *Loghatnāmeḥ* [Dehkhoda dictionary]. Tehran: University of Tehran Press. [In Persian]
14. Esmā'ilzādeh, H. (2015). Challenges of finding equivalents for the word "majnūn" in the translation of Quranic verses based on the theory of meaning in translation. *Translation Researches in Arabic Language and Literature*, 5(12), 1–22. [In Persian]

15. Evans, V., & Green, M. (2006). *Cognitive linguistics: An introduction*. London: Routledge.
16. Fillmore, C. J. (1982). Frame semantics. In *Linguistics in the morning calm* (pp. 111–137). Seoul: Hanshin Publishing Co.
17. Gadamer, H. G. (1989). *Truth and method* (2nd rev. ed., J. Weinsheimer & D. G. Marshall, Trans.). London: Sheed & Ward.
18. Goldziher, I. (1967). *Muslim studies* (Vol. 1) (C. R. Barber & S. M. Stern, Trans.). Chicago: Aldine Transaction.
19. Hock, H. H. (1991). *Principles of historical linguistics* (2nd ed.). Berlin: Mouton de Gruyter.
20. Ibn Durayd, M. H. (1988). *Jamharat al-lughah* [Compendium of language] (R. M. Ba'labakī, Ed.). Beirut: Dār al-'Ilm lil-Malāyīn. [In Arabic]
21. Ibn Fāris, A. (1984). *Mu'jam maqāyīs al-lughah* [Dictionary of linguistic measures]. Qom: Maktab al-A'lām al-Islāmī. [In Arabic]
22. Ibn Manẓūr, M. M. (1993). *Lisān al-'Arab* [The tongue of the Arabs]. Beirut: Dār Ṣādir. [In Arabic]
23. Ibn Qutaybah al-Dīnawārī, A. M. (1997). *Al-shi'r wa al-shu'arā'* [Poetry and poets] (A. M. Shākir, Ed.). Cairo: Dār al-Ma'ārif. [In Arabic]
24. Izutsu, T. (2002). *God and man in the Koran: Semantics of the Koranic Weltanschauung*. Kuala Lumpur: The International Institute of Islamic Thought and Civilization.
25. Jakobson, R. (2012). On linguistic aspects of translation. In L. Venuti (Ed.), *The translation studies reader* (3rd ed., pp. 126–131). London: Routledge.
26. Jeffery, A. (2006). *Vāzhahā-yi khārijī dar Qur'ān* [The foreign vocabulary of the Quran] (F. Badre'ī, Trans.). Tehran: Toos Publications. [In Persian]
27. Koehler, L., & Baumgartner, W. (2001). *The Hebrew and Aramaic lexicon of the Old Testament* (HALOT) (M. E. J. Richardson, Trans.). Leiden: Brill.
28. Mashkūr, M. J. (1978). *Farhang-i taṭbīqī-i 'arabī bā zabān-hā-yi sāmī wa īrānī* [A comparative dictionary of Arabic with Semitic and Iranian languages]. Tehran: Iranian Culture Foundation Publications. [In Persian]
29. Mowlānā, J. M. B. (2000). *Mašnavī-yi ma'navī* [The spiritual couplets] (Based on R. Nicholson's ed.). Tehran: Hermes Publications. [In Persian]
30. Rosch, E. (1975). Cognitive representations of semantic categories. *Journal of Experimental Psychology: General*, 104(3), 192–233.

31. Sa'dī Shīrāzī, M. (1996). *Kulliyāt-i sa'dī* [Collected works of Sa'dī] (M. Forūghī, Ed.). Tehran: Qoqnoos Publications. [In Persian]
32. Ṭabāṭabā'ī, S. M. H. (1996). *Al-mīzān fī tafsīr al-Qur'ān* [The balance in Quranic exegesis]. Qom: Islamic Publications Office. [In Arabic]
33. Venuti, L. (2008). *The translator's invisibility: A history of translation* (2nd ed.). London: Routledge.
34. Zammit, M. R. (2002). *A comparative lexical study of Quranic Arabic*. Leiden: Brill.
35. Zarrīnkūb, A. (1995). *Pelleh pelleh tā molāqāt-e khodā* [Step by step until meeting God]. Tehran: 'Elmī Publications. [In Persian]
36. Zuhayr ibn Abī Sulmā. (1994). *Dīwān Zuhayr ibn Abī Sulmā* [Poetry collection of Zuhayr ibn Abī Sulmā] (F. Qabāwah, Ed.). Beirut: Dār al-Kutub al-'Ilmiyyah. [In Arabic]

